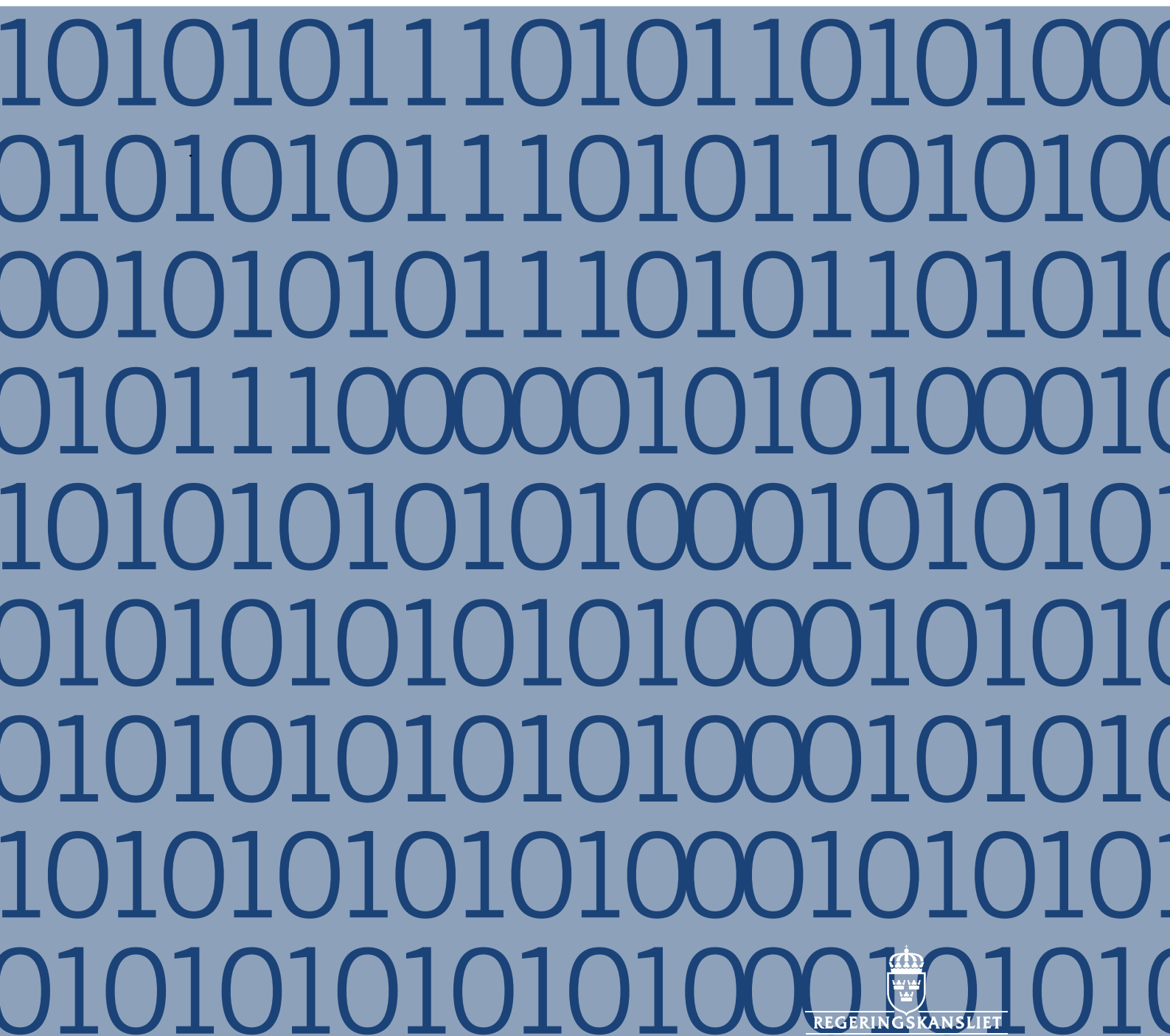

Digitala klyftor

– förr, nu och i framtiden

Digitala klyftor – förr, nu och i framtiden

2003-06-01

Förord

Denna rapport är skriven av Annika Andersson, Örebro Universitet, som på Justitiedepartementets uppdrag har inhämtat, bearbetat och sammanställt materialet. Rapporten har granskats av professor Åke Grönlund. Uppdraget har bestått i att biträda Justitiedepartementets arbetsgrupp för IT och demokrati genom att skriva en rapport som kan ligga till grund för en övergripande politisk strategi för att minska de digitala klyftorna. Arbetsgruppen har som arbetsnamn för strategin valt namnet "Så bygger vi den digitala bron".

Rapporten innehåller följande delar:

- En beskrivning av begreppet digitala klyftor
- En redogörelse för hur de digitala klyftorna ser ut i Sverige och hur de har utvecklats över tid.
- En analys av vilka hinder olika medborgargrupper möter när de skall använda sig av Internet.
- Förslag på åtgärder som kan minska de digitala klyftorna.

Hans-Eric Holmqvist

Marcus Bengtsson

Ordförande i arbetsgruppen
för IT och demokrati

Chef för enheten för demokratiutveckling,
mänskliga rättigheter, folkrörelsefrågor och idrott

Innehållsförteckning

SAMMANFATTNING	1
INLEDNING	3
TILLGÅNG I SVERIGE OCH INTERNATIONELLT	3
FÖRUTSÄTTNINGAR.....	5
BEGREPPET DIGITALA KLYFTOR	6
UPPLÄGG AV RAPPORTEN	6
ANALYSMODELL FÖR HINDER	6
ANALYSMODELL FÖR ÅTGÄRDER OCH DESS FÖRUTSÄTTNINGAR	8
IDENTIFIERADE KLYFTOR	9
FUNKTIONSHINDER.....	9
KÖN	15
ÅLDER.....	21
INKOMST – YRKE - UTBILDNING	28
<i>Inkomst</i>	28
<i>Utbildning</i>	29
<i>Yrke</i>	30
STAD OCH GLESBYGD	34
ETNICITET – INVANDRARE	37
VAD ANVÄNDER MAN INTERNET TILL?	39
INTERNETANVÄNDNING FÖR DEMOKRATI	40
SLUTSATS	41
KÄLLFÖRTECKNING	43

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man säga att de faktorer som mest påverkar om man använder Internet eller inte är utbildning, om man har ett arbete och om man har tillgång till bredband. Grundskolan har här en avgörande roll – varken kön, föräldrarnas inkomst eller annat väger tyngre. Bland dem som börjat använda dator i skolan är användningen lika utbredd oberoende av andra faktorer.

Arbete är i detta sammanhang positivt på flera sätt. Dels leder det i sig själv till aktivitet vid datorn, vilket gör att man både lär sig tekniken och lär sig hitta på Internet. Arbete ger också sociala nätverk vilket främjar social användning. Sociala nätverk kan naturligtvis skapas även utanför arbetsplatser och det finns exempel på föreningar som genom social motivation positivt påverkat Internetanvändningen t.ex. bland de äldre.

Viktigt att poängtera när vi talar om skolans och arbetets betydelse är att man inte ska se det som om man lär sig Internet en gång för alla och att man sedan alltid behärskar mediet. Verktygen för Internetanvändningen kommer att utvecklas och fortsatt förkovran kommer att behövas. Av detta skäl är det viktigt att man inte glömmer bort vikten av fortbildning på arbetsplatsen eller att projekt av typen ITiS¹ inte läggs ner. Kunskap om Internet måste ses som en kontinuerlig process.

Ålder kan vid ett ytligt betraktande se ut som en viktig faktor. Dock är det så att skälet till att personer över 65 års ålder använder Internet mindre än yngre, huvudsakligen är att de inte introducerats till Internetanvändning under yrkeslivet. De var redan pensionärer då Internet kom. Åldersklyftan kommer alltså att minska i takt med att de nya pensionärerna har med sig Internetanvändning som en vana från arbetslivet. Man slutar inte använda Internet för att man blir pensionär. Däremot kan för en del de försämrade ekonomiska villkoren som pensionär leda till att man inte uppdaterar sin utrustning och därmed på sikt får sämre möjligheter allt eftersom utrustningen blir omodern. Om pensionärskapet innebär ett mindre socialt liv kommer detta också att påverka användningen negativt – vem ska man e-posta till? Stöd till sociala Internet-understödda nätverk, t ex via aktiva pensionärsföreningar, kan därför ha positiv inverkan. Åldersklyftan är alltså betydande i ett kortsiktigt perspektiv, men kommer att minska. Den kan bara i mindre omfattning minska med ekonomiska åtgärder, däremot kan sociala nätverk ha god effekt för dem som saknar sådana från tiden innan pensionärskapet.

Kön är heller inte i sig en avgörande faktor, däremot könsroller. Kvinnor har i nuläget tillgång till, kunskap om och motivation till användning av Internet i samma utsträckning som män. Däremot har diskbänksfaktorn betydelse: medan killarna spelar spel diskar tjejerna. Könsroller leder dels till olika användning (killar spelar mer) och ojämn fördelning av tiden vid datorn. Traditionella könsroller – inte någon ”digital klyfta” – avgör. Här har knappast ekonomiska åtgärder någon effekt alls. Däremot har arbetet i grundskolan för att utjämna skillnader mellan könen i dessa avseenden haft god effekt.

Det finns en geografisk klyfta: den som bor i glesbygd använder Internet mindre, och det beror på sämre tillgång till bredband. Klyftan förstärker givetvis också andra faktorer, såsom ekonomiska – att ordna en bra uppkoppling i glesbygd blir mycket dyrt. Här finns inga positiva tecken i sikte, tvärtom avslutas nu projekt som gett positiva effekter, t.ex. Medborgarterminalen. Detta är alltså ett område där ekonomiska insatser kunde ge god effekt.

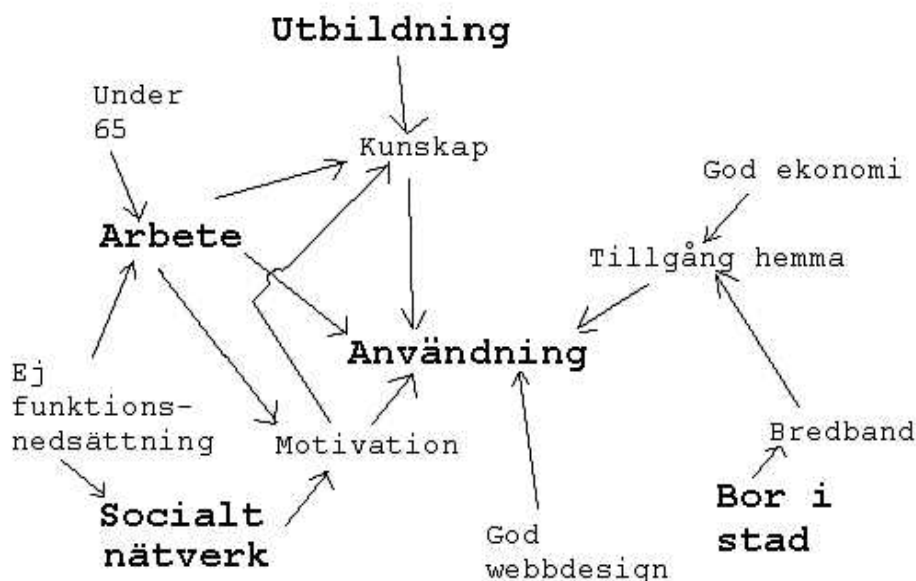
¹ IT i Skolan

Funktionshinder är i detta sammanhang i sig inte en så stor belastning, men faktorer som dålig webbdesign och dålig tillgång till bredband – och därigenom till de underlättande tjänster som ofta kräver snabbare förbindelse – är stora hinder. Här kan utbildning av webbdesigners (i vid mening – även de som sysslar mest med innehållet) och lagstiftning rörande webbplatsers utformning ur användbarhetssynpunkt få positiva effekter, som även andra grupper skulle få nytta av.

Att bredband ger ett lyft till Internetanvändningen visar flera undersökningar. I The World Internet Institutes undersökning² skriver man att de som har haft vanliga telefonmodem har dubblerat sin tidsanvändning på tre år och att en sexdubbling av tiden har skett för dem som skaffat sig bredband. Bredbandsanvändarna är också mer nöjda med Internet i stort.

Figuren nedan sammanfattar sambanden mellan de undersökta faktorerna och användning av Internet. Generellt kan man säga att ju längre ”utåt” i figuren man sätter in åtgärder, desto bättre ur effektsynpunkt, men desto svårare att vidta åtgärderna: Att människor får ett jobb ger större effekt än att de får en datakurs. Ett stöd till ett motiverade socialt nätverk t ex aktiv pensionärsförening, ger större effekt än ekonomiskt stöd till enskilda äldre för att köpa dator.

Modell över faktorer som påverkar användning av Internet (pil betyder positiv påverkan).

Av tydlighetsskäl finns inte alla påverkansriktningar illustrerade i figuren. Arbete påverkar t.ex. ekonomin positivt (jämfört med arbetslöshet): Arbetslöshet är alltså ingen faktor i sig.

Användning ses här endast kvantitativt – mer tid vid datorn anses bättre. Inga kvalitetsaspekter har vägts in. Man kan t ex fråga sig i vilken utsträckning spelande är positivt (vilket är en avgörande skillnad mellan mäns och kvinnors datoranvändning).

² World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*.

En viktig fortsättning på denna rapport kan också bli att genomföra undersökningar för att utreda om, och i vilken utsträckning, det föreligger digitala klyftor bland olika invandrargrupper och olika typer av bostadsområden. Djupare undersökningar av vilka Internettjänster som är intressanta för kvinnor skulle också vara av intresse.

Inledning

Denna rapport handlar om skillnader i tillgång och användandet av Internet hos olika medborgargrupper och man kan då fråga sig varför denna tillgång och detta användande över huvud taget är viktig. Varför ska man vara uppkopplad? Vad är nyttan med Internet? Och varför ska regering och myndigheter över huvud taget bry sig?

Det finns flera demokratiska aspekter man kan anföra i detta sammanhang. Om vi ser demokrati som en grundläggande idé om alla människors lika värde så borde alla människor i ett samhälle ha samma möjligheter att välja att använda sig av, eller inte använda sig av, ett nytt medium. Om vi föreställer oss att ett demokratiskt samhälle också handlar om att se till att vi har väl informerade och upplysta medborgare så blir det ännu viktigare att se till att ett nytt medium som används för information faktiskt når ut till samtliga medborgare. En ojämn fördelning av dessa resurser skulle annars leda till ökad demokrati för vissa grupper och en minskad demokrati för andra grupper. Förutom den givna rollen som informationsförmedlare som Internet har så kan man även se möjligheter för förbättrade demokratiska processer i och med att Internet tillåter en interaktivitet som tidigare inte varit möjlig på ett så pass enkelt sätt. Olika diskussionsfora, chatter och mailinglistor kan på ett smidigt sätt utöka medborgarnas aktivitet och på detta sätt bidra till ett reellt inflytande. Ytterligare en aspekt är att olika aktörers övergång till elektroniska tjänster åtföljs av en motsvarande minskning i service ”över disk”, det vill säga att alternativen till Internet blir färre. Den offentliga servicen - skattemyndigheten, försäkringskassan, etc. - utökar sin service på Internet i samma takt som den minskas på kontoren. Privata aktörer, så som banker och energibolag, gör på samma vis. Vikten av att använda Internet för medborgarna måste alltså ses ur perspektivet till vilka alternativ som finns. Vilka tjänster missar man om man inte har Internet, eller framför allt, då icke-användande av den alternativa Internettjänsten ofta medför en merkostnad, vad får man betala för att inte använda Internetalternativet?

Tillgången till informationsteknik är mycket hög i Sverige. Svenskars tillgång till datorer och Internet är bland de högsta i världen³. Vi har datorer och Internetuppkoppling i skolan, på arbetet och i hemmen. Frågan är hur denna tillgång fördelas mellan olika grupper i vårt samhälle. Föreligger det stora skillnader? Vad kan vi i sådana fall göra för att minska dessa skillnader? Denna rapport är skriven i syfte att besvara dessa frågor. Utredningen ska identifiera vilka skillnader, eller klyftor, som finns och ge förslag på vilka åtgärder som bör vidtas i syfte att minska dem. Undersökningen bygger på ett omfattande källmaterial som främst fokuserar Sverige men där vi även sökt internationellt för att se om likheter finns och om man kan tillämpa lyckade försök från andra länder till Sverige.

Tillgång i Sverige och internationellt

I USA, Japan och större delen av Europa har datortätheten ökat för varje år sedan 1990. Samma trend syns i Sverige där datortätheten har stigit markant sedan år 1996.⁴ Om vi tittar

---

³ ISI 2001 – *Information Society Index Ranking* och European Union.

⁴ SIKA, *Fakta om informations- och kommunikationsteknik i Sverige 2003*.

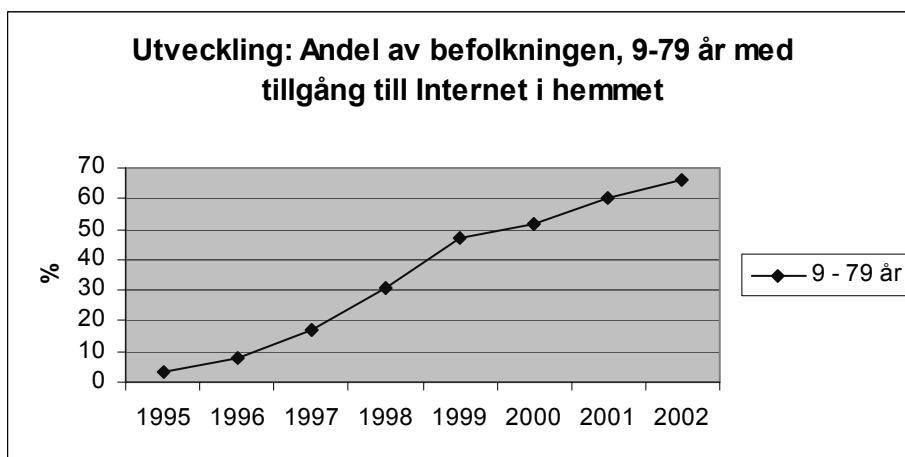

på de Nordiska länderna ser vi en utbredd användning av informationsteknik. 60 % av alla i åldrarna 16-74 år hade tillgång till Internet i hemmet under 2002. Motsvarande siffra för islänningar är drygt 70 %. Om vi ser enbart till Sverige så har knappt 70 % tillgång till Internet hemma. I Danmark och Norge är motsvarande andel drygt 60 %. I Finland har en lägre andel än i de övriga länderna, drygt hälften, tillgång till Internet i hemmet.⁵

Sedan våren 1996 har tillgången till dator i Sverige ökat i alla åldersgrupper. Den största ökningen återfinns bland människor i åldern 15 till 44 år. I denna grupp hade år 2001 nära 90 % tillgång till dator i hemmet. Den åldersgrupp med lägst tillgång är åldersgruppen 65-84 år. Samma år var motsvarande siffra för denna grupp knappt 30 %.⁶

Den undersökning⁷ som SIKA genomfört visar att 32 % av Sveriges befolkning i åldrarna 15–84 år hade tillgång till dator i hushållet år 1996. År 1997 var siffran 47 %, år 1998 53 % och år 1999 är vi uppe i 67 %. Den bild av utvecklingen som SIKAs undersökning ger bekräftas i stort av andra källor. Om vi tittar på tillgången till Internet följer detta samma mönster. I åldersgruppen 16-74 år hade 1 % tillgång till Internet i hemmet år 1995 för att år 1999 ligga på 49 %. Idag har 66 % av svenskarna tillgång till Internet. Räkna man endast med den yrkesaktiva delen av befolkningen i åldern 18-65 år ligger motsvarande siffra på 80 %.⁸

I Sverige har 66 % av befolkningen tillgång till Internet, i U.S.A. är motsvarande siffra 54 %⁹ Det är nästan lika vanligt att använda Internet (71 %) som dator (76 %).¹⁰

Källa: SIKA 2003 samt World Internet Institute

Dessa höga siffror kan indikera att datorer och Internet verkligen är viktiga delar av människors dagliga liv. Tillgång och användning är numera norm, icke-tillgång och icke-användning är en avvikelse. Undersökningar av den digitala klyftan indikerar att denna snabba spridning inte kommer att fortsätta av sig själv, eftersom ekonomiska, demografiska, kulturella och geografiska faktorer verkar hindrande. Denna rapport undersöker vilka sådana faktorer som finns, på vilket sätt de påverkar utvecklingen, och vilka möjliga åtgärder som kan vidtas för att minska de negativa effekterna.

⁵ SCB, *Ny publikation om det nordiska informationssamhället*, Nr 2002:336

⁶ SIKA, 2003

⁷ SIKA *Informations- och Kommunikationsteknik i Sverige - En lägesanalys 2000*

⁸ World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*

⁹ U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet, 2002*

¹⁰ SCB, *Privatpersoners användning av datorer och Internet 2002*

Förutsättningar

Det finns olika lagar, beslut och direktiv inom området som kan påverka utvecklingen och de ska kortfattat redogöras för här.

eEuropa 2005

*eEuropa 2005 – ett informationssamhälle för alla*¹¹ är en handlingsplan som syftar till att utveckla informationssamhället i EU. Syftet med handlingsplanen är att främja tjänster, tillämpningar och innehåll som är säkra och baserade på en bredbandsinfrastruktur med bred tillgång. Handlingsplanen ska vara genomförd år 2005. Ansvaret för att målen i handlingsplanen genomförs ligger främst på medlemsstaternas regeringar, EU-kommissionen och EU-parlamentet, men även på den offentliga sektorn och näringslivet.¹²

Ett informationssamhälle för alla

I propositionen 1999/2000:86 "Ett informationssamhälle för alla"¹³ uttrycker regeringen en målsättning att Sverige som första land ska bli ett informationssamhälle för alla. Detta ska uppnås genom en bred satsning på tre prioriterade områden:

- Tillit till informationsteknik
- Kompetens att använda informationsteknik
- Tillgänglighet för alla till informationssamhällets tjänster

Där står vidare att målet för tillgänglighet är att hushåll och företag i alla delar av Sverige inom de närmaste åren får tillgång till IT-infrastruktur med hög överföringskapacitet.

Propositionen om elektronisk kommunikation m.m.

Regeringen har under våren 2003 lagt fram en proposition¹⁴ med lagförslag som syftar till att enskilda individer och myndigheter ska få effektiv och säker tillgång till elektroniska kommunikationer och att tjänsterna ska erhållas till rimligt pris och kvalitet:

*1 § Bestämmelserna i denna lag syftar till att enskilda och myndigheter skall få tillgång till säkra och effektiva elektroniska kommunikationer och största möjliga utbyte vad gäller urvalet av elektroniska kommunikationstjänster samt deras pris och kvalitet.*¹⁵

Eftersom utvecklingen inom myndigheterna går mot en alltmer elektronisk förvaltning blir det allt viktigare att alla grupper av medborgare använder det elektroniska mediet. Den elektroniska myndigheten innebär ju inte bara att fler elektroniska tjänster byggs upp, utan också att den traditionella servicen "över disk" minskar. Detta gäller särskilt i glesbygd. De elektroniska tjänsterna kräver delvis andra kunskaper av användarna, och därför finns risk att ekonomiska, kulturella, sociala eller andra faktorer bidrar till ett utanförskap.

Bibliotekslagen

Vi kan även nämna bibliotekslagen¹⁶ som ålägger biblioteken att tillgängliggöra digitalt lagrad information.

---

¹¹ http://europa.eu.int/information_society

¹² SIKA, 2003

¹³ *Ett informationssamhälle för alla*, Prop. 1999/2000:86

¹⁴ *Lag om elektronisk kommunikation, m.m.* Prop. 2002/03:110.

¹⁵ Ibid

¹⁶ Se t.ex. <http://www.kb.se/Notiser/Bibliotekslagen.htm>

2 § [...] Folkbiblioteken skall verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare.

Begreppet digitala klyftor

Digitala klyftor, eller Digital Divide, är ett begrepp som det talats om ett par år nu. Internetanvändningen ökar hos befolkningen och då allt fler myndigheter och företag använder Internet för att kommunicera med kunder och medborgare har det uppstått en oro för att olika digitala klyftor håller på att etableras. Om tillgången och användandet av Internet är ojämn bland befolkningen så finns det en risk att vissa grupper ställs utanför. Det är denna form av orättvisa, eller ojämn fördelning, man syftar på när man talar om digitala klyftor. Digitala klyftor beskrivs i allmänhet som en skillnad mellan de som har tillgång till den senaste informationstekniken och de som inte har det.

Digitala klyftor i denna rapport avser de skillnader som finns mellan olika grupper av medborgare vad gäller möjligheten att tillgå och tillgodogöra sig information via Internet. Rapporten beskriver hur olika medborgares förutsättningar att utnyttja informationsteknikens möjligheter är beroende av kön, ålder, etnisk bakgrund, utbildning, inkomst, yrke, geografisk hemvist och funktionshinder.

I denna rapport har dessa klyftor beskrivits utifrån fyra variabler: *Tillgång* (att man har dator och Internetuppkoppling), *Kunskap* (att man har den kunskap som krävs för att effektivt kunna använda Internet), *Användning* (att man faktiskt använder mediet) och *Motiv* (de olika anledningar till att man använder eller inte använder Internet i den utsträckning man skulle kunna göra det).

Identifierade klyftor

De klyftor som uppmärksammats i denna rapport är de som har noterats i den omfattande litteratur om digitala klyftor som finns att tillgå:

- Funktionshinder – de funktionshindrade
- Ålder – de äldre
- Kön - kvinnor
- Inkomst/utbildning/yrke – lågutbildade samt låginkomsttagare
- Geografisk hemvist – de som ej bor i tätort eller storstad
- Etnisk bakgrund – invandrare och svenska etniska minoriteter

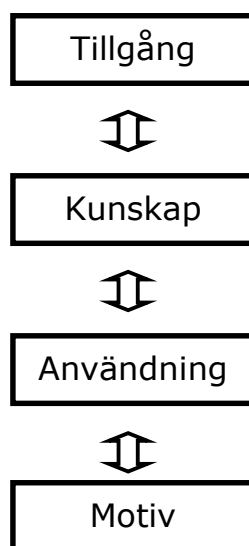
Upplägg av rapporten

Varje identifierad klyfta presenteras var för sig. Det ges en kort beskrivning av hur klyftan ser ut idag och hur den har utvecklats över tid. Därefter följer en diskussion om vilka hinder det kan finnas för den aktuella gruppen och rapporten avslutas med en diskussion om möjliga åtgärder.

Analysmodell för hinder

I syfte att på enkelt sätt identifiera vilket hinder olika medborgargrupper möter så har en analysmodell arbetats fram. Modellen ska på ett tydligt sätt identifiera var respektive grupp fastnar när det gäller Internetanvändning. Är det *tillgång* till dator och Internet som saknas?

Eller är det *kunskap* om hur man använder Internet som saknas? Kanske finns både kunskap och tillgång, men att det finns andra *motiv* för att inte använda Internet?

När man talar om digitala klyftor har man historiskt sett oftast avsett den fysiska tillgången till mediet. Denna aspekt är förstuds en avgörande faktor, men på senare år har forskare och författare uppmärksammat att det finns klyftor mellan olika grupper som har med andra faktorer att göra så som kunskap om mediet. När det gäller kunskapen om hur man använder Internet talar man ofta om ”the ‘second-level-digital divide’¹⁷ eller ”the competence aspect of the digital divide”¹⁸. Att det även finns klyftor vad gäller själva användningen av Internet och motiven till att använda (eller inte använda) Internet är också något som uppmärksammas på senare år.¹⁹ De dubbelriktade pilarna i modellen är till för att demonstrera att den ena faktorn kan leda till en annan. Till exempel så kan tillgång till Internet leda till kunskap om Internet (man har tillgång till det, använder det och därav lär man sig) eller så kan man ha god kunskap om Internet och därför skaffar man sig tillgång till en Internetuppkoppling. Eller så har man motiv till att använda Internet, din bank ligger långt hemifrån till exempel, och av den anledningen skaffar man sig tillgång till Internet. Orsakssambanden i figuren går alltså åt flera håll. Det råder inte ett enkelt samband där ökad tillgång leder till ökad användning. Den aktuella doktorsavhandlingen *Mycket väsen om ingenting*²⁰ undersöker ett antal LO-familjer och finner att deltagande i demokratiska processer inte var ett viktigt motiv för datorinköp, och att det inte heller blivit en vanlig användning. Författaren noterar detta med viss förvåning, och det är det som kanske är det mest förvånande. Som vi ska se nedan kan var och en av de fyra faktorerna – tillgång, kunskap, användning och motiv – vara avgörande hinder. Samtliga behövs för att resultatet ska bli bra.

¹⁷ Hargittai, *Second-Level Digital Divide: Mapping Differences in People's Online Skills*, 2001

¹⁸ Hartviksen et al, *MICTS: Municipal ICT Schools – A Means for Bridging the Digital Divide Between Rural and Urban Communities*, 2002.

¹⁹ Se t.ex. IT-kommissionen, *Vem använder Internet och till vad?*, U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*, *Falling Through the Net: Toward Digital Inclusion* och Aspden & Katz, *Motivations for and barriers to Internet usage: results of a national public opinion survey*

²⁰ Olsson T, *Mycket väsen om ingenting*, 2002

En förklaring till innebörden av de olika begreppen:

Tillgång: Man har tillgång till en dator med Internetuppkoppling. Man kan ha tillgång till olika typer av nät med olika överföringshastighet. Tillgång kan avse skola, arbetsplatsen, bibliotek, i hemmet.

Kunskap: Man har kännedom om hur man använder Internet. Hur man kopplar upp sig och hur man navigerar och använder sökmotorer etc. Introduktion, know-how, utbildning. Kunskap kan också handla om s.k. *information literacy*, informationskompetens, ett begrepp som används mycket inom biblioteks- och informationsvetenskap. Det handlar då om förmågan att söka, hitta, strukturera, granska och återanvända information.

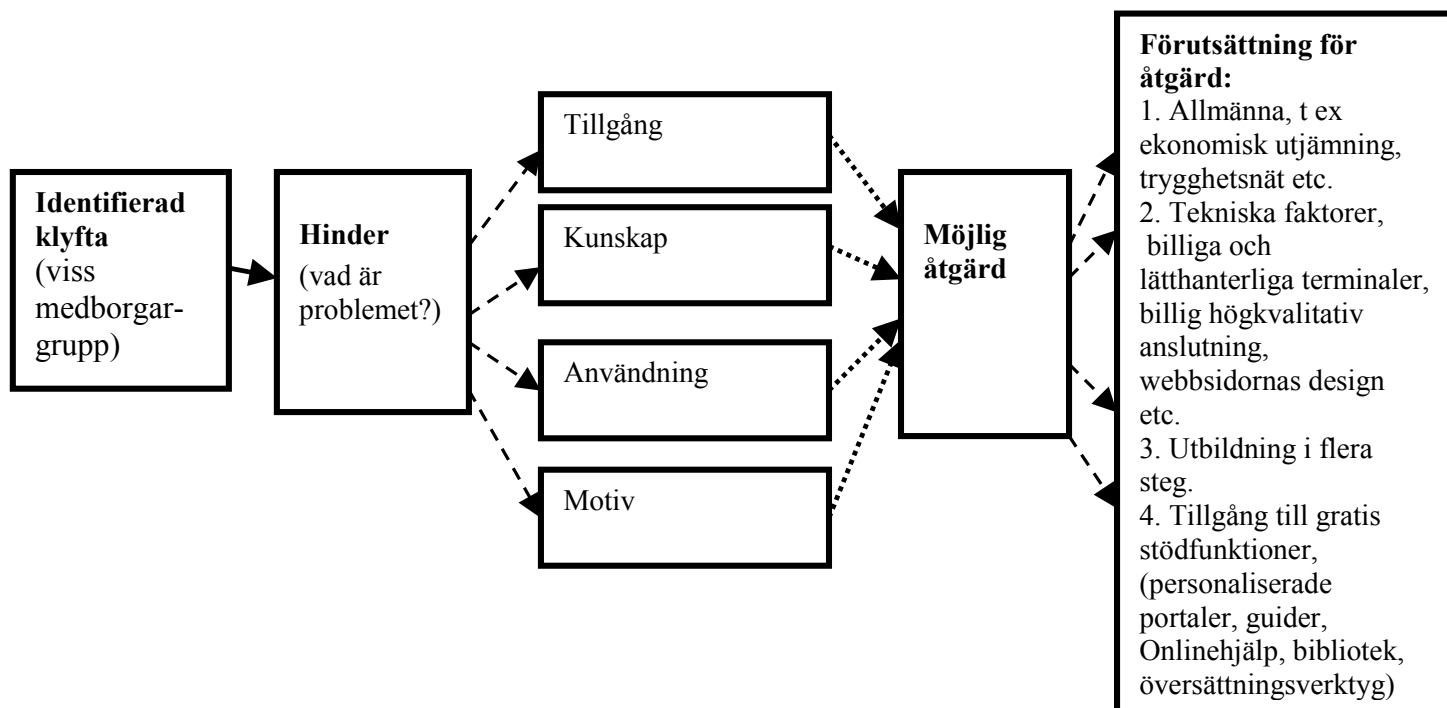
Användning: Kan till exempel mätas i tid och i olika typer av aktiviteter. Användningen av Internet kan begränsas av hur webbplatser är utformade eller av att någon annan ockuperar datorn i hemmet t.ex.

Motiv: Motiv kan bäst beskrivas som drivkraften, eller de bakomliggande skälen, till att använda, eller inte använda, Internet. Är det på grund av sociala faktorer? Eller för att arbete och skola kräver det? IT-kommissionen har delat in motiv i fyra typer: *Livsstilsmotivet*, *Nyttomotivet*, *Underhållningsmotivet* och det *Sociala motivet*.²¹

Viktigt att betona är att motiv inte är samma sak som motivation. Ett motiv till att inte använda kan vara att man inte har tid, vilket hindrar en även om man skulle vilja använda Internet.

Analysmodell för åtgärder och dess förutsättningar

I slutet av varje diskussion om de olika klyftorna följer en sammanfattande modell:

²¹ IT-kommissionen, *Vem använder Internet och till vad?*

En förklaring till innebörden hos begreppen i rutan "förutsättning":

1. Allmänna, t.ex. ekonomisk utjämning, trygghetsnät etc. Insatser på ett mer allmänt, samhälligt plan såsom ekonomisk utjämning, ökad jämlikhet mellan könen. Med "trygghetsnät" åsyftas allmänna socioekonomisk politiska åtgärder för att utjämna inkomstklyftor, skapa trygghet vid sjukdom och arbetslöshet mm som ger förutsättningar för att skaffa sig viss utrustning etc.

2. Tekniska faktorer, billiga och lätthanterliga terminaler, billig högkvalitativ anslutning, webbsidornas design etc. Insatser på den tekniska sidan såsom datorernas, programvarornas och webbsidornas utformning. Infrastruktur och överföringsmedium är också förutsättningar. Ansvar hamnar hos t.ex. operatörer, IT-avdelningar och webbdesigners.

3. Utbildning i flera steg. För att lösa problemen krävs utbildning på olika nivåer, t.ex. så kan utbildningen avse användaren själv, lärare på grundskolan eller webbdesigners.

4. Tillgång till gratis stödfunktioner, (personaliserade portaler, guider, Onlinehjälp, bibliotek, översättningsverktyg). Med personaliserade portaler åsyftas brukarnas möjlighet att själva skraddarsy sina ingångar till olika Internettjänster, d.v.s. möjlighet att personliggöra interaktionen med Internet. Andra hjälpfunktioner i form av guider och support kan också vara aktuella.

Identifierade klyftor

Funktionshinder

Internet har gett personer med funktionshinder många nya möjligheter. De kan nu söka jobb, ta kontakt med andra människor, shoppa, utbilda sig etcetera. En amerikansk undersökning²² visar också att det finns ett samband mellan Internetanvändning och upplevd självständighet hos de funktionshindrade. De kan med andra ord ta del i det samhälle som icke-funktionshindrade människor ser som en del av sin vardag.

Vad är ett funktionshinder?

I Sverige räknar man med att ungefär var fjärde person i vårt land har någon form av funktionsnedsättning²³. Funktionshindrade definieras enligt Världshälsoorganisationen (WHO):

Funktionshinder är den begränsning eller det hinder som gör att en människa till följd av en skada inte kan utföra en aktivitet på samma sätt eller inom de gränser som kan anses som normalt. Funktionshinder är i sig inget handikapp, men kan bli det om den miljö eller den situation som den funktionshindrade befinner sig i är sådan att tillvaron försvåras. Handikapp är alltså inte en egenskap hos en person. En person är handikappad om han eller hon har ett varaktigt funktionshinder och möter betydande svårigheter som en följd av funktionshindret och brister i miljön eller samhällsförhållandena.²⁴

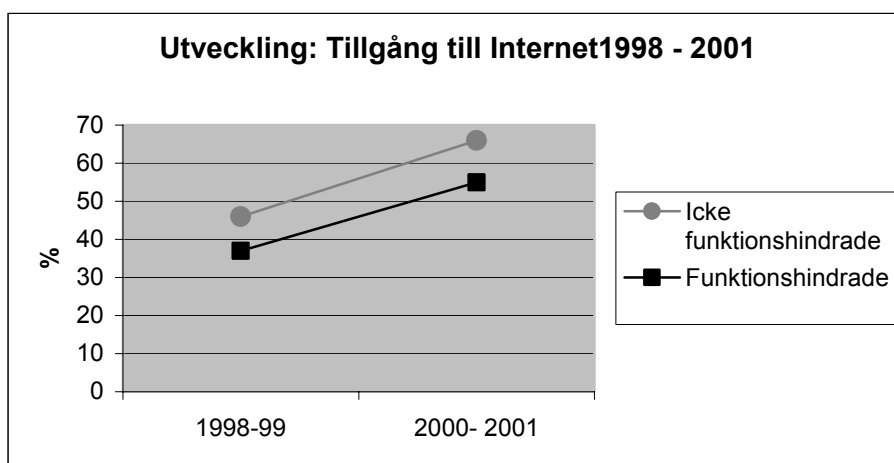
²² Grimaldi & Goette, *The Internet and the independence of individuals with disabilities*

²³ Hjälpmedelinstitutet 2002

²⁴ Hjälpmedelinstitutets hemsida

Hur ser klyftan ut?

En viktig aspekt att ta hänsyn till när man uppskattar hur stor klyftan är mellan funktionshindrade och icke funktionshindrade är att även titta på i vilken utsträckning själva funktionshindret i sig är boven i dramat, alltså i vilken utsträckning själva funktionshindret i sig bidrar till att förklara skillnaden. En första jämförelse av funktionshindrade med de icke-funktionshindrade påvisar stora skillnader i dator- och Internetanvändning (c:a 28 %). Men flera undersökningar²⁵ visar att det finns en stor skillnad i ålderssammansättning mellan de två grupperna. Snittåldern i gruppen funktionshindrade är mycket högre. Då det samtidigt är känt att dator- och Internetanvändningen bland äldre är väsentligt lägre än bland övriga grupper har man korreberat mätningen med hänsyn till detta. Skillnaden i användning mellan grupperna blev då 8 % (istället för den ursprungliga på 28 %).

Källa: HI (2002) via SIKA 2003

I USA²⁶ har man kommit fram till ungefär samma siffror när man gjort samma justering vad gäller åldersfaktorn. Även här är de funktionshindrade som grupp något mindre trolig att använda datorer och Internet.

Att en utveckling till det bättre har skett i USA blir tydligt om man tittar på en lite äldre studie som genomfördes 1999²⁷. Den visar att människor med funktionshinder då bara kom upp i hälften av den användningsgrad som de utan funktionshinder. Samma studie visar dock på samma tendens när det gäller vilka faktorer som spelar in. Utjämnar man skillnader beroende på om man är i arbete eller ej och vilken ålder individen har så utjämnas skillnaden markant. Individer i arbete, vare sig de har funktionshinder eller ej, påvisar större likheter i tillgång och användning än de i samma åldersgrupp och samma funktionshindersgrupp som var arbetslösa.

Vi ser alltså att 66 procent av icke-funktionshindrade har dator i hemmet mot 58 % för personer med funktionshinder. När man tittat närmare på SCB:s statistik har det visat sig att skillnaden på 8 % främst kan förklaras av vilken position i samhället personerna har. Personer med funktionshinder har sämre arbetslivsresurser än andra och det kan sägas vara den främsta förklaringen till det lägre datorinnehavet. 27 % av dem som ej är funktionshindrade kännetecknas av att ha goda arbetslivsresurser mot 13 % bland de funktionshindrade.

²⁵ t.ex. Persson L, *Dator och Internet hemma hos personer med funktionsnedsättning*, IT-kommissionen, *Vem använder Internet och till vad?* och SIKA 2003

²⁶ U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*

²⁷ U.S. Department of Commerce, *Falling Through the Net: Toward Digital Inclusion*

(skillnaden är statistiskt säker.)²⁸ När man tittat på åldersgruppen 25 – 60 år har man även i USA uppmärksammat att den avgörande faktorn är huruvida den funktionshindrade har ett jobb eller inte. Man har uppmärksammat ett samband mellan jobb och tillgång till dator och Internet. En tänkbar anledning till detta kan vara de skattesubventionerade datorköp via arbetsgivaren som erbjöds anställda mellan åren 1995 – 1998. Detta har säkert förstärkt tendensen. Bara under år 1998 köptes en halv miljon persondatorer genom sådana personalköpsavtal.²⁹

Den allra viktigaste faktorn är alltså att bättre förutsättningar ges till funktionshindrade att nå ”goda positioner” i samhället³⁰, eftersom detta är nyckeln till ökad användning och deltagande. Samtidigt kan man inte utesluta att i ett kortare perspektiv ge riktat ekonomiskt stöd för att ge funktionshindrade tillgång till dator och Internet i hemmet. Eftersom motiv i form av arbete och/eller social deltagande är grundläggande faktorer kan man inte hoppas på alltför stor effekt av ekonomiskt stöd där inte de andra faktorerna föreligger. Men möjliga ekonomiska åtgärder, som även skulle komma andra mindre gynnade grupper till godo, kan vara skatteavdrag eller inkluderande av datorinnehav i socialbidragsnormen.³¹

Det visar sig i undersökningarna att samma mönster vad gäller skillnader för den icke-funktionshindrade gruppen också gäller den funktionshindrade gruppen. T.ex. så är dator- och Internetanvändningen något större hos de funktionshindrade männen än kvinnorna, tillgången är större bland boende i större städer än bland boende på mindre orter, större bland sysselsatta jämfört med ej sysselsatta, större bland dem med hög utbildning än de med låg etc. Skillnaden mellan funktionshindrade män och kvinnor i dator- och Internettillgång är dock något större än den mellan icke-funktionshindrade män och kvinnor. 10 procentenheter mot 4 procentenheter i den icke-funktionshindrade gruppen.³² Detta kan vara beroende av att kvinnornas medelålder i den funktionshindrade gruppen är högre än de funktionshindrade männen. Samma skillnad är uppmärksammat i USA där män (både med eller utan funktionshinder) i större utsträckning använder Internet hemma. I gruppen funktionshindrade är denna könsskillnad ännu något större (48 % jämfört med 55 %).³³

Det föreligger en något större skillnad mellan funktionshindrade och ej funktionshindrade om man tittar på själva användningen av Internet. Om man bara ser till tillgången till Internet ligger skillnaden på 8 %, ser man till användningsgraden ligger skillnaden på ca 10 procentenheter.³⁴

---

²⁸ Persson L, *Dator och Internet hemma hos personer med funktionsnedsättning*

²⁹ IT-kommissionen, *Vem använder Internet och till vad?* och SIKA 2003

³⁰ Persson L, *Dator och Internet hemma hos personer med funktionsnedsättning*

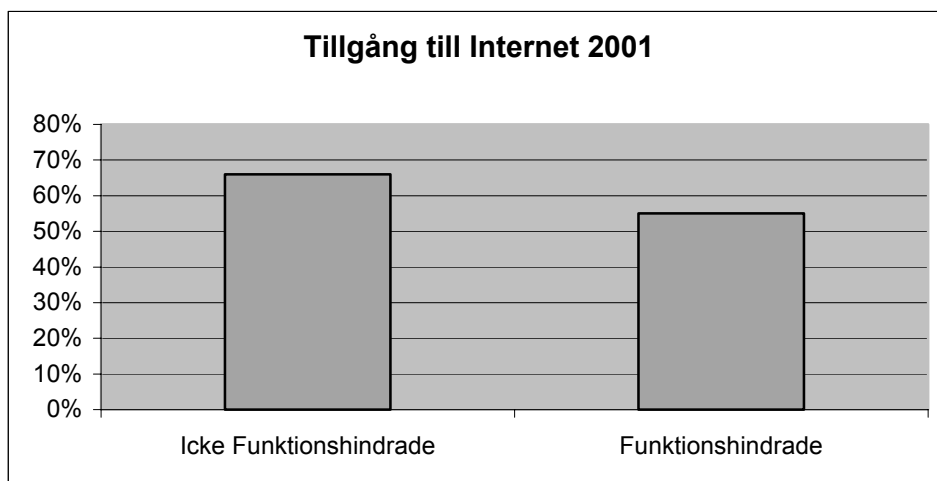
³¹ Persson L, *Dator och Internet hemma hos personer med funktionsnedsättning*

³² Ibid

³³ U.S. Department of Commerce, *Falling Through the Net: Toward Digital Inclusion*

³⁴ Persson L, *Dator och Internet hemma hos personer med funktionsnedsättning*

Källa: HI (2002) via SIKA 2003. Siffrorna är korrigerade för ålder även här.

Hinder

Vad finns det då för hinder för funktionshindrade att använda Internet även om de nu har tillgång till det? Ett tydligt hinder är att informationen som finns på Internet inte alltid är åtkomlig för dem då webbsidorna på Internet inte designas för detta ändamål. Det finns en stor mängd undersökningar som styrker att just dålig webbdesign är ett av de största hindren idag för funktionshindrade.³⁵

1. Hinder – Arbete och position i samhället

Både de svenska och amerikanska undersökningarna har visat att den avgörande faktorn för Internetanvändning är om man har arbete eller ej. Tar man bort de arbetslösa grupperna är skillnaderna alltså inte nämnvärt stora.

2. Hinder – Ej tillgänglig design av webbplatser

Riksdagen beslutade år 2000 om en nationell handlingsplan för handikappolitiken³⁶ som gick ut på att personer med funktionshinder ska ha samma möjligheter som andra att ta del av information. Beslutet betyder också att myndigheterna ska se över sitt informationsmaterial så att det är tillgängligt för människor med särskilda behov. Ett funktionshinder får inte innebära ett informationshandikapp. Trots detta är många webbsidor otillgängliga för funktionshindrade. För att alla, oavsett om de lider av ett funktionshinder eller inte, ska kunna ta del av och utnyttja Internet till fullo krävs en design som följer riktlinjer för tillgänglighet.³⁷

Förslag på åtgärder

1. Hinder – Arbete och position i samhället

Den allra viktigaste faktorn är alltså att bättre förutsättningar ges till funktionshindrade att nå ”goda positioner” i samhället.³⁸, eftersom detta är nyckeln till ökad användning och

³⁵ se t.ex. Andersson et al, *Bättre webbplatser för personer med funktionsnedsättning*, Clyde, *Bobby Approves-- Web Accessibility For The Print Disabled*, Lewis, *Inaccessible Web design from the perspective of a blind librarian*, Odess-Harnish, *Web site accessibility: a study of six genres*, Thor, *Att öka tillgängligheten till Internet för funktionshindrade* och Zeldman, *Design accessible sites*

³⁶ *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken*, Prop. 1999/2000:79

³⁷ Yu, *Web accessibility and the law: recommendations for implementation*.

³⁸ Persson L, *Dator och Internet hemma hos personer med funktionsnedsättning*

deltagande. Samtidigt kan man inte utesluta att i ett kortare perspektiv ge riktat ekonomiskt stöd för att ge funktionshindrade tillgång till dator och Internet i hemmet. Eftersom motiv i form av arbete och/eller social deltagande är grundläggande faktorer kan man inte hoppas på alltför stor effekt av ekonomiskt stöd där inte de andra faktorerna föreligger. Men möjliga ekonomiska åtgärder, som även skulle komma andra mindre gynnade grupper till godo, kan vara skatteavdrag eller inkluderande av datorinnehav i socialbidragsnormen.

2. Hinder – Ej tillgänglig design av webbplatser

I den utsträckning lösningen är bättre designade webbplatser (enligt t.ex. WAI:s riktlinjer, se nedan) finns ett antal möjliga åtgärder att se till att dessa riktlinjer används. Förbättringar kan åstadkommas genom lagstiftning, utbildning eller olika incitament. Utbildning av webbdesigners behövs. Anledningen till att webbdesigners inte använder sig av riktlinjer gällande tillgänglighet har egentligen inte så mycket att göra med att de inte kan utveckla webbsidor efter de riktlinjer som finns att använda. Det är istället så att de ofta inte har kunskap om att dessa riktlinjer överhuvudtaget existerar eller att de har dragit den slutsatsen att all information som finns på Internet redan är tillgängliggjord i och med att det inte finns några större problem för en person utan funktionshinder att ta del av den.³⁹

En åtgärd kan vara att se till att högskolorna och universiteten lägger in detta som ett kursmoment på sina Internetrelaterade utbildningar. Kursplaner för programutveckling och webbdesign bör innehålla detta moment. Vi måste alltså utbilda blivande webbdesigners, som det är nu görs inte detta. Denna utbildning bör ske på grundutbildningen eftersom de flesta praktiker, de som verkligen arbetar med detta, oftast tar sin examen efter C- eller D-nivå. Om inte studenter får information om ämnet under sin studietid är inte chansen så stor att de i framtiden kommer att använda sig av tillgänglighetsprinciper. Utan utbildning inom ämnet kommer det i framtiden inte att finnas några som kan förespråka eller för den delen implementera tillgänglighet.⁴⁰ På vissa universitet, och då framför allt inom ämnet Informatik, görs detta, men inte i någon större utsträckning. Andra berörda yrkesgrupper kan vara journalister, informatörer, media- och kommunikationsvetare. Utbildning av webbdesigners bör ske även hos andra instanser - alla designers läser inte på universitet - varför inte redan på gymnasiet? Webbdesignkurser finns även där.

Riktlinjer för tillgänglig webbdesign

De absolut kraftfullaste och också de mest använda, riktlinjerna och rekommendationerna kommer från *WAI* (The Web Accessibility Initiative)⁴¹. Dessa riktlinjer formades år 1997 av *W3C* (World Wide Web Consortium), som är en stor standardorganisation som samarbetar för att vidareutveckla Internet. Att använda sig av internationella riktlinjer kan också vara bra, dels eftersom publiken är av blandad bakgrund, dels på grund av att utvecklingen går mot allt mer ökad likformighet i webbdesign. Web Content Accessibility Guidelines kan man se som en checklista, som man bör följa steg för steg för att kunna uppnå en så bra design som möjligt. Det är just det som WCAG fokuserar på, att vara till hjälp för att kunna skapa en så tillgänglig design som möjligt. Det finns även hjälpverktyg som automatiskt kan bygga in dessa riktlinjer och det finns verktyg för att utvärdera webbplatser för att se om de är tillgängliga för funktionshindrade.

---

³⁹ Yu, *Web accessibility and the law: recommendations for implementation*.

⁴⁰ Oravec, Jo Ann: *Virtually accessible: empowering students to advocate for accessibility and support universal design*.

⁴¹ <http://www.w3.org/WAI>

Ett gott exempel är de försök som gjort med att tillgängliggöra riksdagens information⁴². Riksdagens webbplats innehåller sedan november 2002 två nya avdelningar där riksdagsinformationen presenterad på teckenspråk och på lättläst svenska. Man har även i viss mån ansträngt sig med att anpassa webbplatsen för personer med andra funktionshinder. Avsikten är även att utforma webbplatsen i enlighet med W3C riktlinjer. Statskontoret rekommenderar också att WAI:s riktlinjer följs vid utformandet av statliga myndigheters webbplatser⁴³.

Lagstiftning

En annan möjlighet är att lagstifta om tillgänglig design som man gjort i USA. Där är offentliga myndigheter skyldiga enligt lag att följa vissa riktlinjer för design. Lagen går under namnet *The American Disabilities Act*⁴⁴ eller *ADA*. Den handlar om att alla människor i samhället skall ha rättigheten att kunna ta del av all information som rör dem. Den senaste och mest aktuella lagen i detta sammanhang är *Section 508*⁴⁵ som har kommit till för att passa in på det digitala samhället. Här krävs tillgänglighet för den digitala informationen i text med en starkare fokusering på att statliga organisationers och myndigheters ansvar att se till att alla människor ska ha möjlighet att få tag på den information, som dessa organisationer och myndigheter har att ge. I lagen listas bland annat sexton olika punkter, som är nödvändiga att följa, för att kunna ge en acceptabel tillgänglighet av den digitala informationen på webben.

Bredband

Bredband kan också vara en möjliggörare för de funktionshindrade. Det är faktiskt i många fall en nödvändig förutsättning eftersom tjänster som underlättar för funktionshindrade ofta kräver ljud, bild, och/eller video, och detta kräver högre överföringshastighet. Exempelvis föreslår Post- och Telestyrelsen i en rapport⁴⁶ en rad tillämpningar där bredbandsanvändning kan ge funktionshindrade tillgång till nya tjänster. Tjänsterna förväntas vara till stor nytta i de funktionshindrades privat- och arbetsliv. Exempel på tjänster: bredbandskommunikation med bild, ljud och text för intellektuellt funktionshindrade, bredbandsdistribution av digitala talböcker till bl.a. synskadade högskolestudenter, distansutbildning med bild, ljud och text via bredband till olika grupper, mobil bredbandskommunikation med bild, ljud och text för funktionshindrade som behöver hjälp i olika vardagssituationer. Flera tillämpningsområden är nu ute på prov av PTS och ska pågå fram till 2004. Resultatet kommer att redovisas hösten 2004.

I propositionen om elektronisk kommunikation⁴⁷ står det också uttryckligen att man ska tillhandahålla funktionshindrade tillgång till tjänster i samma utsträckning och på likvärdiga villkor som för andra slutanvändare och tillgodose funktionshindrades behov av särskilda sådana tjänster. I detta perspektiv blir bredbandsutbyggnad en viktig förutsättning, och en delvis problematisk sådan eftersom de ekonomiska förutsättningarna för en sådan utbyggnad är olika i olika delar av landet (se vidare avsnittet om geografiska klyftor).

---

⁴² Sveriges Riksdag, *Hur tillgänglig är riksdagens information? En kartläggning av önskemål från människor med särskilda behov*, 2002.

⁴³ se www.statskontoret.se *WAI riktlinjer om tillgänglighet för funktionshindrade*

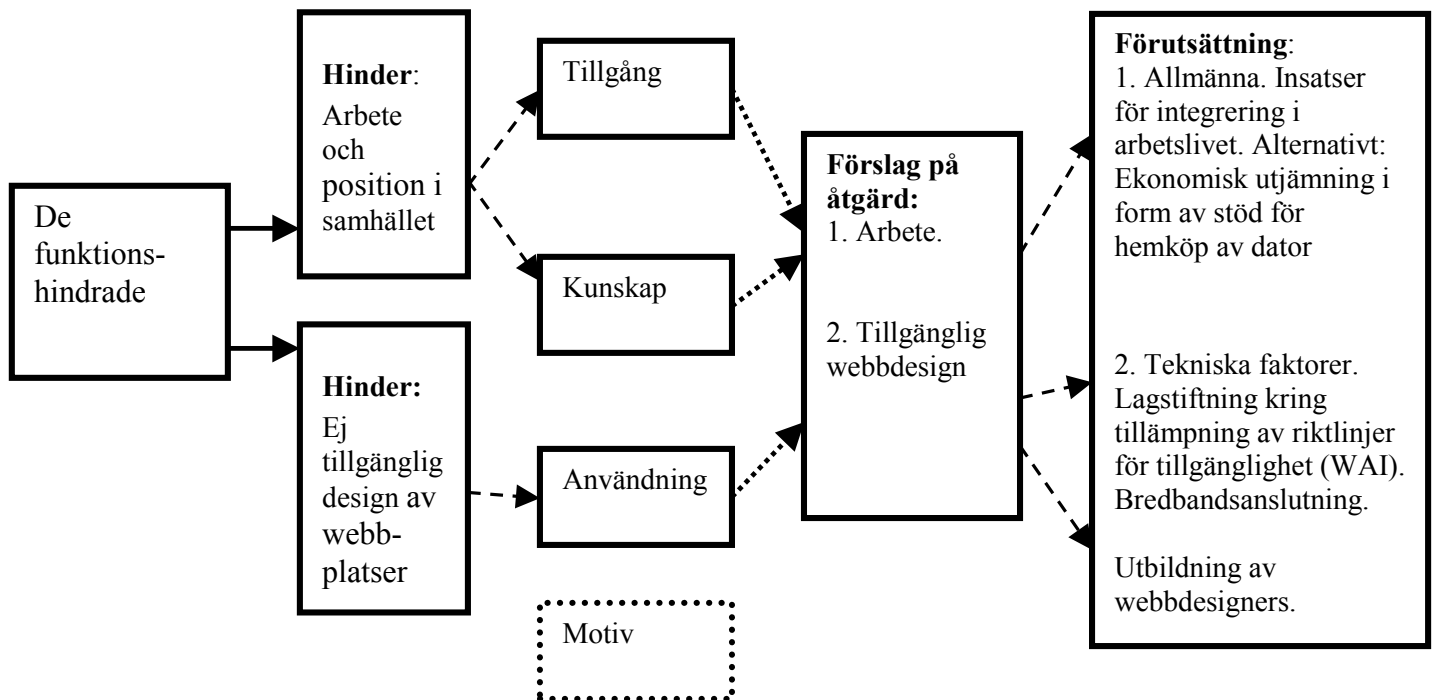
⁴⁴ <http://www.ada.gov>

⁴⁵ <http://www.section508.gov/index>.

⁴⁶ PTS, *Bredband för funktionshindrade*, 2001

⁴⁷ Lag om elektronisk kommunikation, m.m. Prop. 2002/03:110.

Sammanfattning: hinder och föreslagna åtgärder

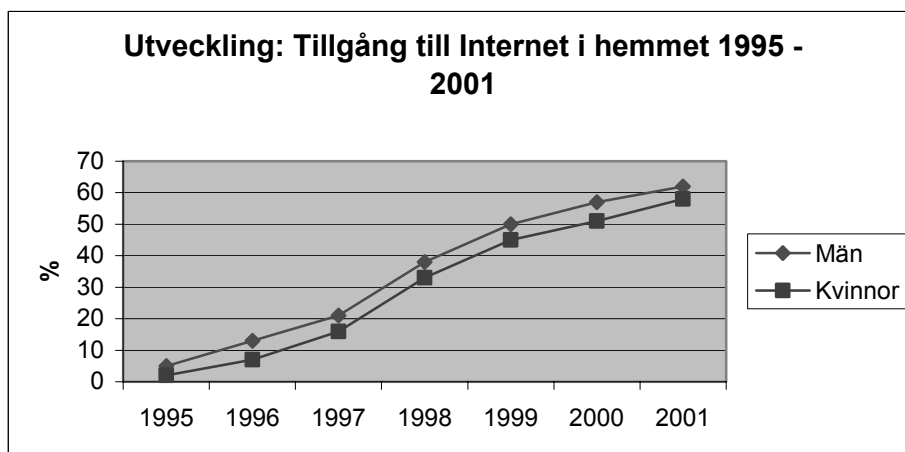
Kön

Hur ser klyftan ut?

En historisk tillbakablick visar att den digitala klyftan har minskat mellan kvinnor och män. Undersökningar i USA⁴⁸ och Sverige visar att det i Internets barndom (runt 1995) var fler män än kvinnor som använde Internet, men att kvinnor och män i stort sett låg på en jämlik nivå 2001. I Sverige visar flera undersökningar⁴⁹ att skillnaden mellan män och kvinnor successivt har minskat. Här finns en samstämmighet från samtliga undersökningar.

⁴⁸ U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*, Aspden & Katz, *Motivations for and barriers to Internet usage: results of a national public opinion survey*

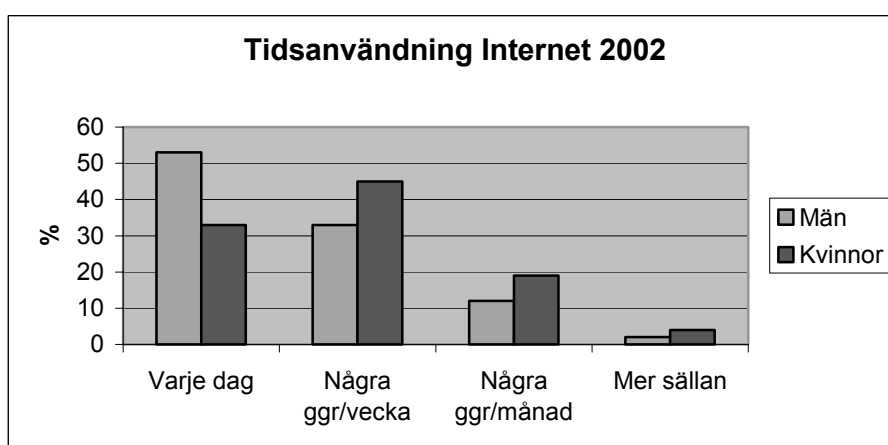
⁴⁹ bl.a World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002* och SIKÅ 2003

Källa: Riks-SOM (via SOM-rapport 32)

Det verkar som om denna trend håller i sig. World Internet Institute har jämfört tillgången till Internet mellan år 2000 och 2002⁵⁰ och då visat att mellan dessa år har kvinnorna i åldersgruppen 35 – 64 år ökat med mer än 10 % jämfört med den genomsnittliga ökningen på 6 %. Det finns alltså anledning att tro att den skillnad i tillgång som funnits definitivt håller på att jämnas ut. En viss skillnad mellan könen finns dock vad gäller olika åldrar. World Internet Institutes undersökning visar att bland de yngsta och äldsta åldersgrupperna har kvinnorna inte kommit ifatt männen i samma omfattning som hos de andra åldersgrupperna utan snarare har skillnaden i dessa fall ökat.

Viktigt att poängtera är att vad man oftast mäter i dessa undersökningar är själva tillgången till datorer och Internet (att man har en dator på arbetet och en uppkoppling hemma). Det finns svenska rapporter⁵¹ som visar att om man tittar på hur det ser ut i hemmen föreligger det fortfarande en skillnad vad gäller själva omfattningen av användningen av Internet (mätt i tid). En amerikansk studie⁵² som tittat på användningen bekräftar detta. Nedan visas siffror från en undersökning där man mätt användningen i tid. Diagrammet visar att betydligt fler män använder Internet varje dag och att ju glesare det blir mellan besöken desto större andel kvinnor.

Källa: SIKA (2002b) via SIKA 2003

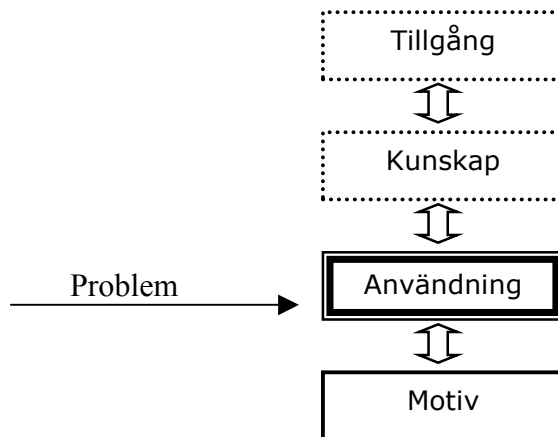
⁵⁰ Svenskarna och Internet 2002

⁵¹ Ibid och IT-kommissionen, Om kvinnors användning av Internet

⁵² Bimber, Measuring the gender gap on the Internet.

Hinder

Samtliga undersökningar som närmare granskat själva användningstiden av Internet visar att männen dominerar. Ju längre tidsanvändning desto större andel män. Hindret för kvinnors Internetanvändning ligger alltså inte i bristande tillgång. Kvinnor har i dagsläget tillgång till datorer och Internetuppkoppling och de vet hur man använder mediet. Skillnaden ligger alltså i själva användandet, mätt i tid.

Rapporter pekar på att kvinnor, trots god tillgång till Internet, använder mediet i mindre utsträckning än männen⁵³. I rapporterna har man undersökt tidsaspekten och resultatet visar att kvinnor tillbringar mindre tid framför datorn i hemmet än hushållets man och barn. Hur kan denna skillnad i användning förklaras? Då kvinnorna själv tillfrågats framkommer det att denna skillnad har sin förklaring i tre olika hinder: Begränsningar hos systemen, begränsad tillgång då övriga familjemedlemmar ockuperar datorn och att kvinnorna tar hand om hemmet och får på detta sätt sällan tid att sätta sig ner framför datorn.

Andra undersökningar visar också att det kan finns ännu en anledning till att kvinnorna tillbringar kortare tid framför datorn och det är att en större andel män än kvinnor som använde datorn till att spela⁵⁴. Frågan är om detta är en fördel för männen eller för kvinnorna. Om männens större tidsanvändning vid datorn har att göra med att de spelar spel så kanske det inte är något för kvinnorna att eftersträva? Sedan finns det också en viss snöbollseffekt som uppstår i och med att män började använda Internet tidigare, en studie⁵⁵ visar nämligen att ju längre tid man har haft Internet desto längre tid ägnar man sig åt dess användning.

De hinder som uppges av kvinnorna själva:

Hinder 1: Begränsningar i systemen. Kvinnorna uppger att dessa begränsningar består i att Internet är för omständligt, att det går för långsamt (långsam överföring), att tekniska problem ofta uppstår etc. Om det går lika fort ett fortare att få kontakt med t.ex. en myndighet via telefon ser man ingen anledning att använda Internet. Det som uppges vara strul är att det tar tid att koppla upp, att uppkopplingen bryts, att det dyker upp konstiga felmeddelanden, att det krävs en viss webbläsare etc. En annan begränsning hos systemen uppges vara bristande

⁵³ Se t.ex. World Internet Institute, *Svenskarna, Internet 2002* och SCB, *IT i hem och företag*.

⁵⁴ Se t.ex. Sika 2003 och IT-kommissionen, *Om kvinnors användning av Internet*

⁵⁵ Se t.ex. World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*

innehåll, att attraktiva tjänster saknas och det finns för mycket ”skräp” på Internet. Kvinnorna uppger att de tjänster som erbjuds ofta är fokuserade på spel och andra ”häftiga” tjänster istället för det som är viktigt för vardagsanvändaren. För lite nytta helt enkelt. Annat innehållsmässigt som kvinnorna reagerat på är att allt ”skräp” och de efterlyser mer bevakning av rasistiska och andra diskriminerande webbplatser, alltför påträngande reklam, pornografiska sidor med tusentals popup-fönster.⁵⁶

Hinder 2: Övriga familjemedlemmar ockuperar datorn, d.v.s. begränsad tillgång.⁵⁷

Många kvinnor uppger att de förvisso har tillgång till datorn hemma, men att samma dator är upptagen av man och/eller barn. När kvinnorna tillfrågats om vem som använder datorn mest hemma är de allra vanligaste svaren att det är mannen eller barnen. ”Det sitter ett barn parkerat vid datorn dygnet runt.”, ”Det sitter redan en man eller ett barn framför datorn hemma!”⁵⁸

Hinder 3: Kvinnorna tar hand om hemmet och på detta sätt får de sällan tid att sätta sig ner framför datorn.⁵⁹

Traditionella könsroller där kvinnan utför en större del av hemmets sysslor kan också vara ett hinder i sig. Kvinnorna uppger att de inte har tid att använda Internet då all fritid går åt till att laga mat, ta hand om barn, tvätta och städa. ”Kvinnor har inte tid att surfa utan speciellt mål. En hand i grytan och den andra i tvättkorgen.”, ”Kvinnor har mindre fritid på fritiden än vad männen har”, ”Alltför mkt tid går åt till att laga mat, ta hand om barn, tvätta, städa etc. så när tiden väl finns är de flesta för trötta för att bara surfa på kul/spela spel eller så och säkert för trötta ens för att söka information i fall den går att finna på annat sätt t.ex. över telefon.”⁶⁰

Förslag på åtgärder

Hinder 1: Begränsningar i systemen.

Kvinnorna själva föreslår snabbare uppkopplingstider, snabbare överföring, bredband och bättre support. Den nya propositionen om Lag om elektronisk kommunikation⁶¹ innehåller förslag som skulle innebära att dessa hinder med överföringshastighet etc. minskar. Så det som kvinnorna kallar ”tekniskt strul” skulle delvis kunna komma att lösas i och med det nya lagförslaget. Där står det bland annat att läsa att slutanvändaren kan kräva anslutning till det allmänt tillgängliga telefonnätet och att denna anslutning ska medge funktionell tillgång till Internet. Där står även att tjänsterna dessutom ska tillhandahållas till överkomliga priser. Skulle denna proposition gå igenom finns åtminstone en grund för vad man som användare har rätt att kräva av sin Internetanslutning.

En annan orsak till allt ”strul” uppger kvinnorna vara den bristfälliga uppbyggnaden och designen hos Internets webbsidor. De upplever att navigeringen är krånglig och att sökfunktionerna är dåliga etc. De föreslår därför att man ska göra uppbyggnaden av Internet mer användarvänlig.

---

⁵⁶ IT-kommissionen, *Om kvinnors användning av Internet*

⁵⁷ Se t.ex. IT-kommissionen, *Om kvinnors användning av Internet*, World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002* och World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2000*

⁵⁸ IT-kommissionen, *Om kvinnors användning av Internet*

⁵⁹ Ibid

⁶⁰ Ibid

⁶¹ *Lag om elektronisk kommunikation, m.m.* Prop. 2002/03:110

När det gäller användarvänligheten, eller användbarheten som är den gängse termen, ligger detta på webbdesignernas bord. Hur får vi designers och programmerare att skapa bättre webbsidor? Det naturliga här är att trycka på högskolornas och universitetens utbildningar. De som skapar morgondagens webbsidor läser på universiteten idag. Därför är det viktigt att dessa nyckelpersoner tränas i webbdesign och att olika gruppers svårigheter lyfts fram just vad gäller designen. En annan aspekt som lyftes fram av kvinnorna var bristen på attraktiva tjänster. Eftersom skaparna av Internettjänster domineras av män är det lätt att man glömmer bort att fråga kvinnorna vad de vill ha. Vad anser kvinnorna vara attraktiva tjänster? Vad vill de ha? Detta borde undersökas närmare. Ännu en aspekt som framkom var att kvinnor irriterar sig på allt ”skräp” och de efterlyser mer bevakning av rasistiska, pornografiska och andra diskriminerande webbplatser. Att undersöka möjligheten av att utveckla bättre filter (liksom de barnfilter som redan finns på webben) skulle i ett könsperspektiv, utifrån kvinnors uttryckta intressen, vara en önskvärd åtgärd.

Hinder 2: Övriga familjemedlemmar ockuperar datorn, d.v.s. begränsad tillgång

Ett sätt att kringgå problemet för kvinnorna har varit genom att införskaffa flera datorer i hemmet. Precis så som många familjer införskaffat flera TV-apparater och telefoner då familjen växer så kan man tänka sig att en familj utökar sin arsenal av datorer. Till detta behövs då också någon form av (åtminstone) ADSL-lösning så att flera personer kan surfa samtidigt och fortfarande använda telefonen. Ett annat sätt att lösa problemet har varit genom att ändra datorns placering. Istället för att familjens dator står i sonens rum kan den placeras i köket eller hallen.⁶²

Hinder 3: Kvinnorna tar hand om hemmet och på detta sätt får de sällan tid att sätta sig ner framför datorn

För att komma förbi detta hinder bör männen ta ett större ansvar för vardagssysslor i hemmet. Lösningen ser ut att ligga i att bryta traditionella könsrollsmönster. Om tiden framför diskbänken delas lika så är sannolikheten stor att tiden framför datorn också kommer att bli mer lika. En stor undersökning om kvinnors och mäns tidsanvändning⁶³ visar också att kvinnor ägnar dubbelt så mycket tid som män till hushållsarbete (även om hem- och hushållsarbetet fördelas jämnare mellan könen nu än för tio år sedan). En annan intressant iakttagelse man gjort i undersökningen och som kan påverka möjligheten att sätta sig ner och surfa är att kvinnornas fria tid är mer utspridd och fragmenterad: ”Mäns vardagsliv kännetecknas därmed av en tydligare åtskillnad mellan arbete och fri tid. Kvinnors fria tid är mer fragmenterad än mäns och uppdelad på kortare episoder, som oftare flätas samman med eller avbryts av episoder av hemarbete.”

Hur man bryter traditionella könsroller i allmänhet ligger utanför denna rapport att diskutera. Vad gäller könsroller i samband med datorer och Internet finns det studier⁶⁴ som visar att dessa inte framställs på ett könsneutralt sätt i reklamen. Man har funnit att datorindustrin målar upp en stereotyp och ojämlig bild av kvinnor i sina annonser. Det finns också ett flertal kvinnor i den svenska undersökningen⁶⁵ som upplever att fördelarna med Internet lanseras ur ett manligt perspektiv. En åtgärd skulle därför kunna vara att arbeta för en satsning på kvinnoreklam för datorer och Internet. Varför inte visa bilder där kvinnorna sitter och jobbar vid datorn medan killen diskar?

---

⁶² IT-kommissionen, *Om kvinnors användning av Internet*

⁶³ SCB, *Tid för vardagsliv*, 2003

⁶⁴ Turner, *The case for responsibility of the IT industry to promote equality for women in computing*

⁶⁵ IT-kommissionen, *Om kvinnors användning av Internet*

Särskilt viktigt att diskutera könsroller blir det då man beaktar det faktum att det finns tendenser till att unga kvinnor tappar i tillgång till Internet. World Internet Institutes undersökning⁶⁶ visar på en oroväckande tendens att skillnaden mellan unga kvinnor och män (18-24 år) har ökat. Fler och fler unga män skaffar sig tillgång till Internet medan de unga kvinnorna ligger kvar på samma nivåer. Den tillfrågade gruppen i detta åldersintervall är inte så stor (220 st.), men man bör undersöka vidare om det finns stöd för denna tendens. Även om Internet - användningen i hemmet är större bland killar än bland tjejer så visar en undersökning från SCB⁶⁷ att förhållandet är det motsatta i skolan: här är det en större andel av tjejerna än killarna som använder Internet. Alltså är dator- och Internettillgång i skolan viktigt för tjejerna. En annan reflektion kring detta är att de tidigare nämnda studierna om tidsanvändning också visar att killar, och då särskilt unga killar, spelar spel i mycket större utsträckning än tjejerna. Detta skulle kunna förklara skillnaden hos de unga medan traditionella könsroller, som är starkare hos den äldre generationen, skulle kunna förklara skillnaden mellan kvinnor och män i den äldre generationen. Men, som sagt, man bör definitivt undersöka bakomliggande faktorer närmare.

En annan tänkbar åtgärd är ge stöd till kvinnliga Internetbaserade nätverk. Det vore mycket lämpligt att den utredning som nyligen tillsatts med uppdrag att göra en analys och utvärdering av det statliga bidraget till kvinnoorganisationernas centrala verksamhet fick det kompletterande uppdraget att speciellt titta på förutsättningarna för och möjligheterna med elektroniska nätverk. Stödet till kvinnoorganisationer borde även omfatta Internetbaserade nätverk. Särskilt intressant kan detta vara för invandrarkvinnor. En undersökning⁶⁸ som gjorts i USA visar att invandrarkvinnor i fattiga kommuner har en hög tilltro till informationstekniken som ett medel för att ta sig från fattigdom och maktlöshet. De intervjuade kvinnorna, framför allt svarta amerikanskor, såg kunskap om Internet och datorer som en hävstång till bättre jobb, bättre ekonomi och en högre grad av socialt deltagande.

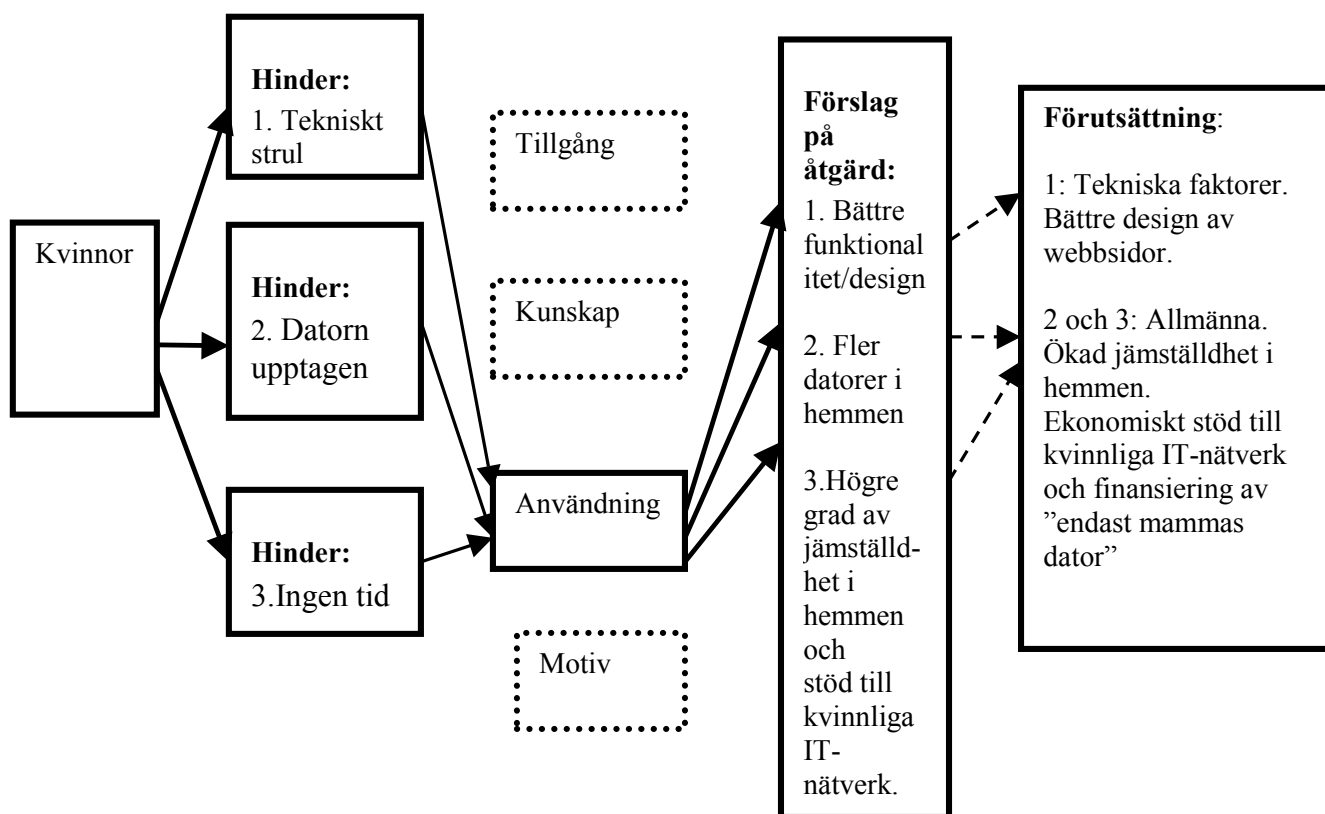
---

⁶⁶ World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*

⁶⁷ SCB, *Privatpersoners användning av datorer och Internet 2002*

⁶⁸ Kvasny, *Triple Jeopardy: Race, Gender and Class Politics of Women in Technology*

Sammanfattning: hinder och föreslagna åtgärder

Ålder

I USA är det framför allt barn och tonåringar som använder sig mest av dator och Internet.⁶⁹ Ungdomar är även i Sverige den grupp som har störst tillgång till och använder sig mest av dator och Internet, men i Sverige återfinns alla åldersgrupper ganska jämnt fördelade bland användarna⁷⁰ med ett undantag: pensionärerna.

Olika svenska undersökningar genomförda mellan år 2000 och 2002 visar lite olika siffror, delvis beroende på var man drar gränsen för vad som är "äldre" (vissa räknar på 55 år och över, andra räknar på 65-74 etc.) och delvis på hur man mätt (tillgång till dator, tillgång till Internet, användning i tid etc.). Samstämmighet råder dock kring att tillgång och användning sjunker dramatiskt för medborgare vid 65 år eller över. Internetanvändningen för 65+ ligger någonstans mellan 20-30 %⁷¹ jämfört med övriga befolkningen som ligger på närmare 70 %. (Tillgång till Internet i hemmet ligger ännu något lägre med c:a 12%⁷²)

År 2000 var mer än var femte svensk i åldern 60+ och år 2020 räknar man med att var fjärde svensk är i denna åldersgrupp.⁷³

⁶⁹ U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*

⁷⁰ World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*

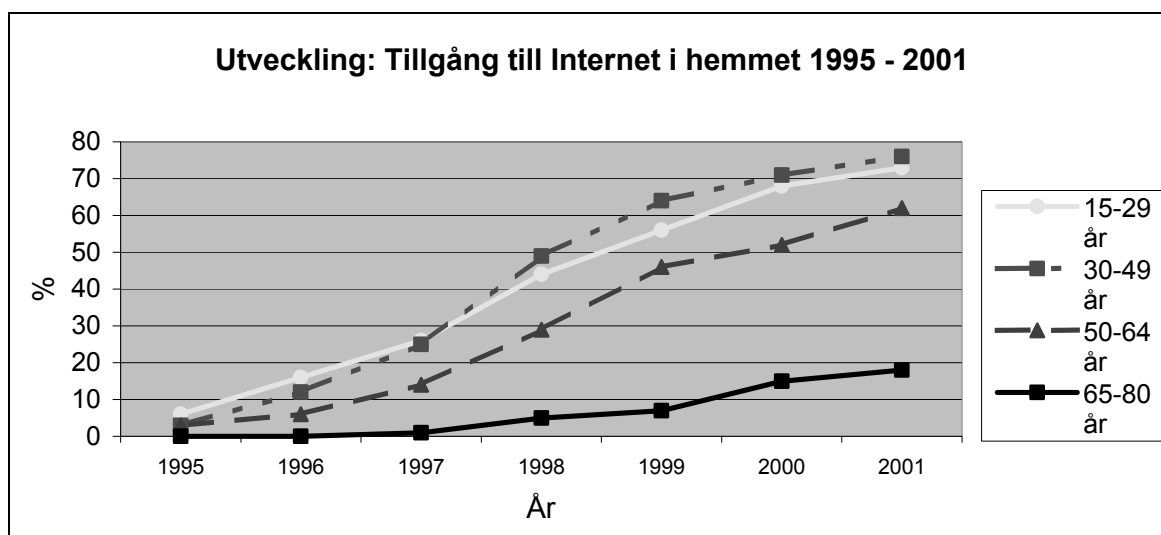
⁷¹ SIKA 2000, SIKA 2003 och SCB, *Privatpersoners användning av datorer och Internet 2002*.

⁷² IT-kommissionens rapport 2/2002, *IT och äldre*

⁷³ SCB:s befolkningsstatistik

Hur ser klyftan ut?

Nedanstående diagram visar ett exempel på uppgifter, siffrorna ska inte ses som exakta utan visar värden från *en* undersökning. Trenden och skillnaderna mellan grupperna är dock desamma i samtliga undersökningar. I diagrammet nedan ser vi att kurvan för de äldre börjar stiga 1999 och detta sammanfaller med att det var just då de första personerna som börjat använda Internet på jobbet blev pensionärer. Detta indikerar att introduktion på jobbet leder till fortsatt användning när man blir pensionär.

Källa: Riks-SOM-undersökningen, SOM-rapport 32

Trenden med kraftigt ökad Internetanvändning avviker alltså åldersgruppen 65-80 år kraftigt ifrån. Här hade knappt 20 procent tillgång till Internet i hemmet år 2001.

Varför är det så?

Det finns flera faktorer som kan förklara detta faktum. IT-kommissionen konstaterar⁷⁴ att det finns två starkt bidragande faktorer till att skaffa Internet i hemmet. Den ena är att man har tillgång till dator och Internet i arbetet och den andra faktorn är att man har hemmavarande barn. De flesta individer i den äldre ålderskategorin hade hunnit lämna arbetslivet och barnen hade flyttat hemifrån innan den stora PC- och Internetutvecklingen tog fart.

Eftersom den höga tillgången till datorer och Internet ofta tillskrivs de många personalköpen⁷⁵ och med tanke på att de som är pensionärer imorgon jobbar idag så torde de nya grupperna pensionärer att vara bättre rustade både vad gäller tillgång och kunskap.

En annan anledning kan vara att med stigande ålder följer funktionsnedsättningar av olika slag. Funktionshinder utgör i sig ett hinder och här krävs särskilda åtgärder för att kunna tillgodogöra sig Internets möjligheter på samma vis som övriga befolkningen (se ovan Funktionshinder).

Eftersom antalet personer i åldrarna 65 år och över kommer att öka betydligt framöver (en ökning med över 57 procent fram till år 2050⁷⁶) så finns det stor anledning att intressera sig för de äldres Internetanvändning. Om man ser det över en 10 - årsperiod kommer inte tillgång

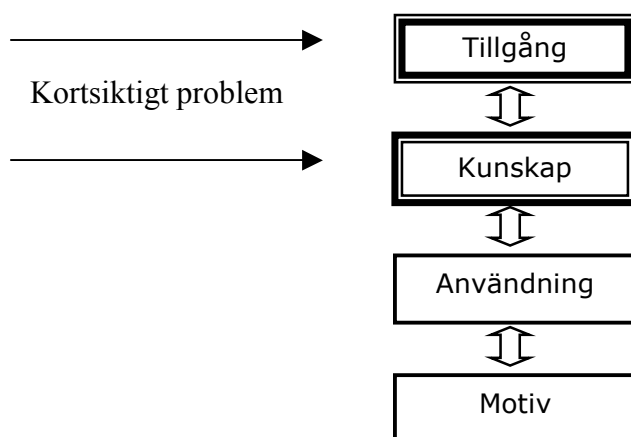
⁷⁴ IT-kommissionens rapport 2/2002, *IT och äldre*

⁷⁵ se t.ex. SIK A Rapport 2000:8

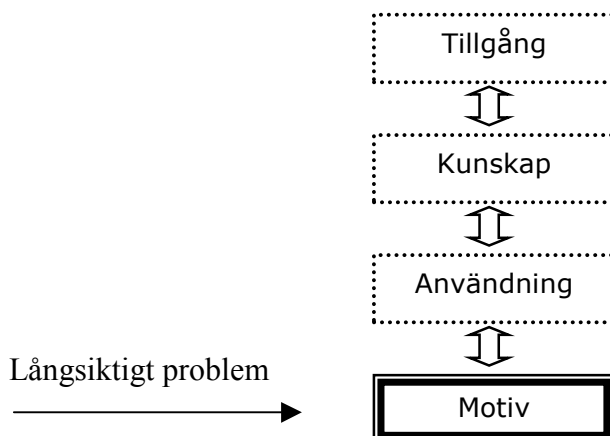
⁷⁶ SCB:s befolkningsstatistik

eller kunskap att vara något större problem för de kommande 65+. Detta ser man enklast genom att titta på åldersgrupperna under. De som lärt sig använda Internet på jobbet kommer antagligen inte att sluta bara för att de blir pensionärer. Den som har en dator hemma kommer inte att sälja den heller. Däremot kanske de ekonomiska villkoren försämras så pass när man blir pensionär att vissa grupper inte kommer att uppgradera sin dator som därför på längre sikt (mer än 5 år) blir så omodern att den knappast går att använda. Dessutom kommer vidareutbildning i viss mån att behövas. Detta ger en bild som visar att äldre idag visserligen ligger efter de yngre både vad gäller tillgång och kunskap, men om vi ser på de äldre inom en 10-årsperiod så kommer dessa vara mycket bättre rustade vad gäller både tillgång och kunskap.

Kortsiktigt:

Långsiktigt:

På grund av denna tidsförskjutning (att vi har en åldersgrupp som ej var i arbetsliv eller hade barn hemmaboende under Internetboomen) så kan det finnas anledning att se på problemet både kortsiktigt och lite mer långsiktigt. I ett kortsiktigt perspektiv saknar en stor del av de äldre både tillgång och kunskap och i ett mer långsiktigt perspektiv behövs även motiv, eller goda skäl, till att använda Internet.

Då det gäller de äldre som idag ändå använder Internet kan vi se att den avgörande faktorn för större användning är vilken utbildning man har. I övriga åldersgrupper har utbildningsnivån

inte alls lika stor betydelse. Bland de äldre har hälften av de högutbildade Internet jämfört med ungefär 15 % av de lågutbildade.

Vad gäller den unga generationen kan vi se att bland de yngre spelar utbildningen ingen roll för tillgången på Internet.⁷⁷ Det verkar som om datorer i skolan avsevärt minskar skillnaden i datoranvändning hos barn vare sig de kommer från hög eller låginkomstfamiljer. Det är dock viktigt att poängtera att datortätheten varierar mellan olika skolor och att skolan spelar en mycket viktig roll just för utjämnandet av klyftor som annars finns i samhället. Flera amerikanska studier⁷⁸ påvisar skolans roll för jämlikhet i datoranvändning, särskilt då datortätheten varierar i hemmen. Det visar sig också att hushåll med barn har större sannolikhet att vara Internetanvändare jämfört med övriga hushåll.

Hinder

Hinder 1: Ser ingen nytta och saknar intresse

I IT-kommissionens rapport *IT och äldre* uppger 70 % av de tillfrågade i gruppen 65-84 år att de inte ser någon nytta eller saknar intresse för IT. Detta gäller framför allt den som inte introducerats till Internet under sin period i arbetslivet. Den som har börja använda Internet privat och socialt under sin yrkesverksamma tid kommer inte att sluta med det bara för att hon blir pensionär.

Hinder 2: Brister hos systemen – IT verkar för krångligt

Ett annat hinder som uppges (åtta procent av de äldre) är att IT verkar för krångligt⁷⁹. Se förra avsnittet – den som en gång lärt sig glömmar inte för att hon blir pensionär. Däremot gäller förstås systemens begränsningar i detta avseende pensionärer i samma grad som andra grupper (särskilt som hinder som försämrade syn blir vanligare problem med ökande ålder).

Hinder 3: Ekonomiska faktorer – IT är för dyrt

Ännu ett hinder sägs vara att IT är för dyrt. I IT-kommissionens utredning uppger 8 % av seniorerna att detta är skälet. Även om denna faktor inte ska ignoreras så är siffran ändå lite, särskilt om man jämför med amerikanska undersökningar där den ekonomiska faktorn är av mycket större vikt.⁸⁰ Den som har en dator hemma kommer knappast att sälja den för att man går i pension. Däremot kanske de ekonomiska villkoren försämrade så pass när man blir pensionär att vissa grupper inte kommer att uppgradera sin dator som därför på längre sikt (mer än 5 år) blir så omodern att den knappast går att använda.

Förslag på åtgärder

Hinder 1: Ser ingen nytta och saknar intresse

Detta är den, av de äldre, oftast angivna orsaken till att man inte använder Internet. IT-kommissionen har dragit slutsatsen att det bristande intresset kan bero på att de äldre inte har introducerats till Internet. Att introduceras till mediet kan ses som en lösning både kortsiktigt och långsiktigt. I ett kortsiktigt perspektiv kan en introduktion ge kunskap, i ett långsiktigt perspektiv kan denna kunskap leda till motivation, d.v.s. man upptäcker alla funktioner som

---

⁷⁷ World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*

⁷⁸ Becker, *Who's wired and who's not: Children's access to and use of computer technology*, Gaujean-La Mar, *New Jersey's Solution to the Digital Divide*, Gaines & King, *Achieving Technological Equity and Equal Access to the Learning Tools of the 21st century*

⁷⁹ IT-kommissionens rapport 2/2002, *IT och äldre*

⁸⁰ se t.ex. Hendrix, *Computer use among elderly people*

man kan använda Internet till. Men för att de äldre ska få kunskap, börja använda och ha motiv till att använda Internet så måste de först ha tillgång till mediet. Denna introduktion får de flesta genom arbetet⁸¹, men för de pensionärer som missat denna introduktion kan särskilda åtgärder sättas in. Men introduktion blir ett allt mindre problem allt eftersom fler pensionärer redan är Internetanvändare när de blir pensionärer.

Eftersom de ekonomiska villkoren försämras kraftigt när man blir pensionär är det troligt att vissa grupper inte kommer att ha råd att underhålla/uppdatera sin dator. Å andra sidan kan man använda sin gamla dator ganska länge om man inte har alltför stora krav. Ekonomiskt stöd, t ex i form av skatteavdrag, kan därför – på marginalen – förbättra tillgängligheten bland äldre. En annan väg att gå är att skapa/utveckla offentliga platser dit man som pensionär kan gå för att behålla den kompetens och det sociala nätverk man hade som yrkesverksam. Exempel på sådana platser kan vara biblioteken, de medborgarterminaler som det bedrivits försöksverksamhet med eller att man anordnar särskilda studiecirkel i Internet. Här kan också utbildning ske.

Tillgång och introduktion till Internet kan ordnas via:

Biblioteken

Biblioteken kan spela en central roll när det gäller tillgång och introduktion till Internet. I stort sett alla folkbibliotek erbjuder allmänheten tillgång till datorer med Internetuppkoppling och vi har en befolkning som besöker biblioteken i hög utsträckning. Dessutom är biblioteken ofta kända för att ge bra service till grupper med särskilda behov så som t.ex. äldre. Försöksverksamheten med medborgarterminaler (se nedan) har också i stor utsträckning bedrivits i bibliotekens lokaler. 550 bibliotek deltog i 2001 års Seniorsurf - försöken har varit välbesökta och det är bristen på personal som i dessa fall varit flaskhalsen.⁸² Biblioteken kan i många fall vara lösningen, men för att olika projekt ska få genomslagskraft så måste projekten omvandlas till en kontinuerlig vardaglig verksamhet. För detta saknas resurser i form av personal och teknik för den expansion som är nödvändig för att möta behoven.

Studiecirkel

Pensionärsorganisationerna vet kanske bäst på vilken nivå deras medlemmar ligger och kan därför skraddarsy sina utbildningar. Svenska Pensionärs Förbundet (SPF) som samarbetar med SeniorNet och PRO har utvecklat ett eget introduktionspaket vilket har fungerat mycket bra.⁸³

Medborgarterminaler

Försöksverksamheten med medborgarterminaler⁸⁴ är ännu ett exempel på hur man kan öka tillgången till och kunskap om Internet till de äldre. Medborgarterminalen är en offentlig dator med Internetuppkoppling som finns utplacerade på bibliotek, kommunförvaltning, föreningslokaler etc. både i tätort och glesbygd. De har använts i en försöksverksamhet på flera ställen i landet. Syftet med projektet har varit att ge nya grupper möjligheten att kostnadsfritt använda myndigheternas webbplatser. Terminalerna var lätta att använda även för personer utan datorvana. För de utan datorvana alls fanns särskilda ”datorvärdar” tillhanda. De högskoleutvärderingar som utförts av försöksverksamheten visar att en övervägande majoritet av användarna är nöjda eller mycket nöjda med den service som

---

⁸¹ IT-kommissionen, *Vem använder Internet och till vad?*

⁸² IT-kommissionens rapport 2/2002, *IT och äldre*

⁸³ Ibid

⁸⁴ <http://www.medborgartorget.nu/>

erbjuds via medborgarterminalerna. En begränsning i konceptet med medborgarterminaler som framkommer i utvärderingarna och som adresseras i IT-kommissionens rapport består i att medborgarterminalerna med dess tillhörande portal främst avser myndighetsinformation. Surfning till andra platser på Internet är begränsad. Användarna har önskat ett mer komplett utbud av information och större frihet att själv välja vilka webbplatser man vill besöka. Med tanke på utmaningen med att finna motiv för de äldre att använda sig av Internet, när de väl lärt sig hur, borde kanske större frihet ges. Nyttobehovet är inte alltid den största drivkraften bakom Internetanvändning.⁸⁵

Det finns olika motiv till att använda Internet. För den som arbetar är förmodligen nyttomotivet en av de starkaste drivkrafterna, medan sociala motiv antagligen får större betydelse för en pensionär.⁸⁶ Så med ett mer långsiktigt perspektiv så borde man inrikta sig på insatser för att underlätta detta kontaktbehov hos de äldre. Ett exempel på en förening som bland annat stödjer detta sociala behov är SeniorNet.⁸⁷ SeniorNet är en ideell förening som syftar till att främja seniorers användning av Internet. Den verkar också för att denna teknik ska anpassas till de äldres behov. SeniorNet ska ge de äldre kontakt med IT och ser sig själva som en möjlighet att knyta nya kontakter seniorer emellan. De har kursverksamhet, utbildning och en egen webbplats där man kan ta del av föreningens information och chatta med andra seniorer. Det finns en stor marknad och ett stort utbud av webbplatser och portaler för information, e-handel och socialt umgänge på webben, men de flesta av dessa är riktade mot en yngre generation. Med tanke på den ökande folkmängden i åldersgruppen 65+ i Sverige ligger utbudet för denna grupp på en mycket låg nivå. Satsningar på webbplatser såsom SeniorNet i Sverige eller SeniorOnLine i USA borde därför uppmuntras och utvecklas.

Hinder 2: Brister hos systemen – IT verkar för krångligt

Att det här med Internet verkar krångligt uppges också av de äldre som skäl för att inte använda mediet. Åtgärder för att kringgå detta hinder ligger framförallt i utbildning och enklare design.⁸⁸ Designen ligger, som tidigare nämnts, på webbdesignernas bord. Hur får vi designers och programmerare att skapa bättre webbsidor? En lösning har med utbildning att göra, en annan med webbproduktion. Då det gäller utbildning är det naturliga att trycka på högskolornas och universitetens utbildningar. De som skapar morgondagens webbsidor studerar på universiteten idag. Därför är det viktigt att de tränas i webbdesign och att olika gruppers svårigheter lyfts fram just vad gäller designen. De riktlinjer för design som utformats av Web Accessibility Initiative (WAI) kan med fördel tillämpas. (Dessa har beskrivits tidigare under avsnittet *funktionshindrade*). Då det gäller produktionen av webbsidor ska man komma ihåg att en del önskvärda fördelar kräver mer arbete. I och för sig enkla saker som att komplettera bilder med s.k. ALT-taggar (som gör att en synskadad kan läsa om vad bilden föreställer) tar tid att genomföra. Här ligger ansvaret på varje myndighet som producerar information och tjänster på webben. Lagstiftning, riktlinjer och stöd i form av goda exempel och mallar är åtgärder man kan vidta. Samt naturligtvis utbildning av ansvariga inom myndigheterna.

Hinder 3: Ekonomiska faktorer – IT är för dyrt

Ännu en orsak till att inte använda Internet uppges av de äldre vara att det är för dyrt. Här skulle man kunna ge ekonomiskt stöd i form av skatteavdrag vid anskaffning av utrustning, utbildning och support. IT-kommissionen drar paralleller till systemet med personaldatorer.

---

⁸⁵ se t.ex. World Internet Institute, *Svenskarna och Internet*, år 2000 och 2002

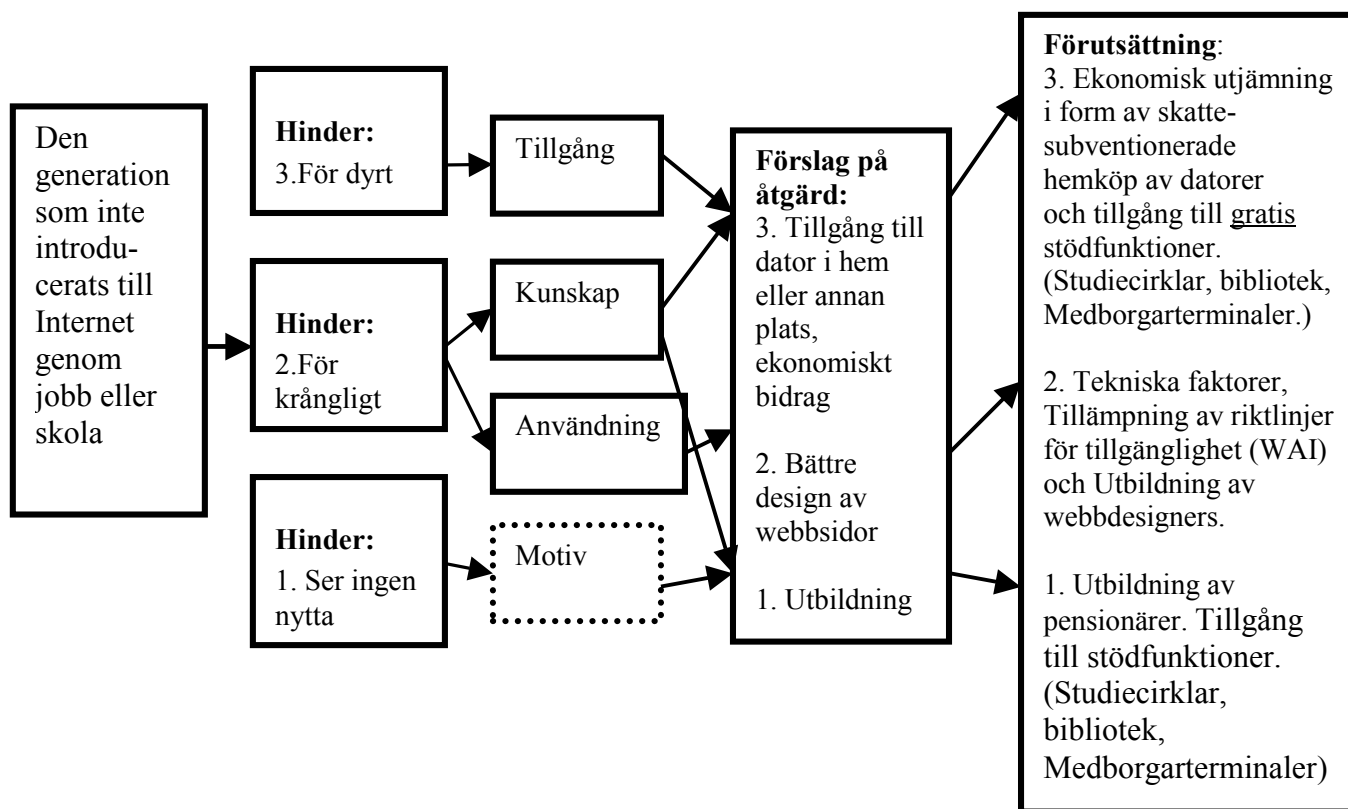
⁸⁶ se t.ex. IT-kommissionens rapport *Vem använder Internet och till vad?*

⁸⁷ <http://www.seniornet.se>

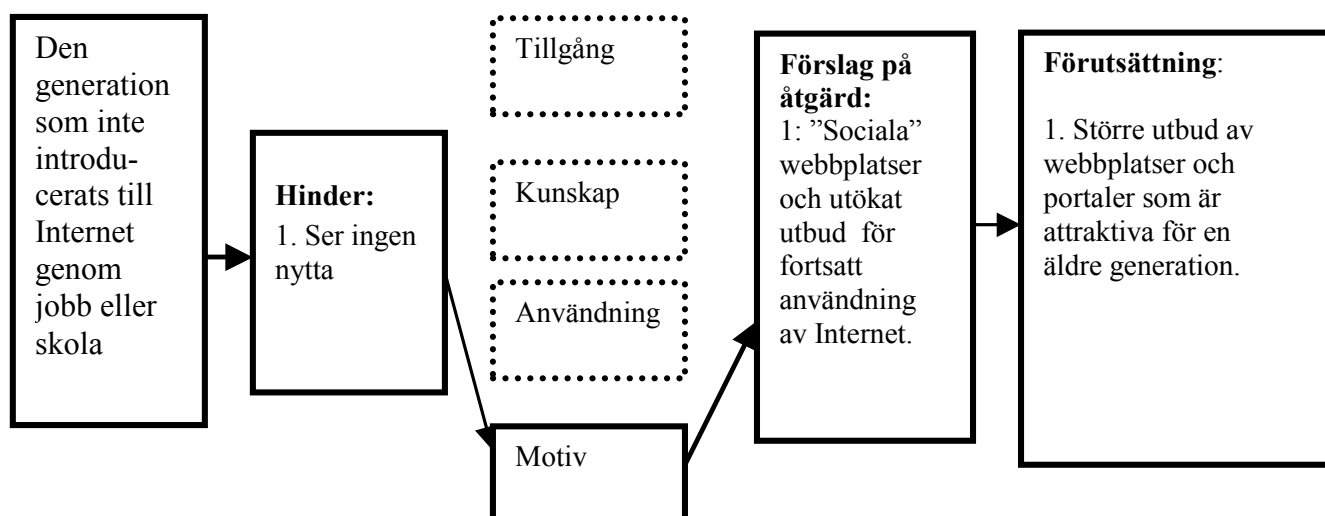
⁸⁸ IT-kommissionens rapport 2/2002, *IT och äldre*

Som tidigare nämnts var flertalet av våra äldre ej i yrkeslivet när erbjudandena om personalköp kom och de har därför aldrig haft samma möjlighet till subventionerade inköp. IT-kommissionen har föreslagit att man kan aktualisera frågan om avdrag i inkomstbeskattningen för inköp av hemdator.

Sammanfattning: hinder och föreslagna åtgärder – kortsiktigt

Sammanfattning: hinder och föreslagna åtgärder - långsiktigt

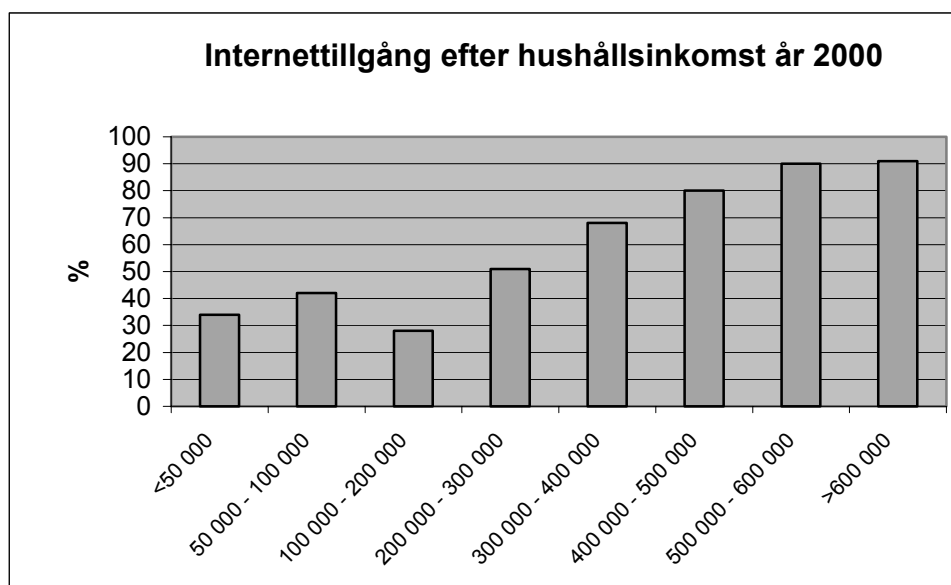

Inkomst – yrke - utbildning

Då variablerna utbildning, yrke och inkomst är beroende av varandra kommer de att behandlas under samma rubrik.

Inkomst

Svenska och amerikanska undersökningar visar att generellt sett så ökar tillgången till Internet med inkomsten och därmed också användningen.⁸⁹ Man skulle kunna säga att kostnaden för att ha Internetuppkoppling i högre grad påverkar hushåll med låg inkomst än de med hög. Ett exempel på inkomstens betydelse för Internets användning kan åskådliggöras med följande diagram:

Källa: World Internet Institute, 2000

Det är inte helt klart vilken roll inkomsten spelar vad gäller beslutet att skaffa datorer med Internetuppkoppling i hemmen. I en kartläggning som gjordes av LO och SCB⁹⁰ anger 23 % av LO-medlemmarna, d.v.s. en grupp med lägre inkomst, att för hög kostnad är en orsak till att inte skaffa Internet, men en ännu större grupp på närmare 70 % uppger att orsaken är att de inte är intresserade eller har behov. Ett annat problem med att särskilja kostnaden som ett hinder är att utbildning och inkomst ofta går hand i hand och att det därför kan vara svårt att särskilja den ena variabeln från den andra. Både utbildning och inkomst har historiskt sett visat sig ha betydelse för benägenheten att skaffa och ta till sig ny teknik. World Internet Institutes undersökning visar att trenden fortfarande är densamma: andelen med Internet följer inkomst och utbildning. 90 % av de högutbildade med goda inkomster har Internet medan motsvarande siffror för lågutbildade med små inkomster ligger mellan 10-20 %.⁹¹ En grupp som oftast får behandlas för sig är studenter då de har hög utbildning men små inkomster.

⁸⁹ se t.ex. SIK A Rapport 2000:8, WII, Aspden & Katz, *Motivations for and barriers to Internet usage: results of a national public opinion survey*, U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*

⁹⁰ Redovisad i IT-kommissionens, *Vem använder Internet och till vad?*

⁹¹ World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*

Utbildning

Vid sidan om åldersskillnader är utbildning och inkomst de mest avgörande faktorerna för i vilken utsträckning man använder sig av Internet. Undersökningar i USA⁹² om Internetanvändare mellan år 1995 och 2001 visar att utbildning fortfarande är en avgörande faktor för om man är användare eller ej. Ju högre utbildning en person har desto troligare är det att personen använder Internet. I USA visar undersökningarna att utbildningsfaktorn har en större påverkan än inkomstfaktorn för att se om en individ använder Internet eller ej. Människor som lever i hushåll med hög inkomst men har låg utbildning visar sig ha lägre Internetanvändning än de som lever i hushåll med låg inkomst men som har en hög utbildningsnivå.⁹³ De som har både hög inkomst och hög utbildning använder dock Internet mest. Samma tendens syns i Sverige.

Hur ser klyftan ut?

Då närmare 70 % av Sveriges befolkning använde Internet under 2002 så är siffran hos dem med eftergymnasial utbildning ännu högre.⁹⁴ Tillgången till dator i hemmet ökar alltså med utbildningsnivå. I gruppen med enbart grundskoleutbildning hade år 2000 endast 24 % tillgång till Internet i hemmet medan akademikernas andel låg på 71 %.⁹⁵

Utbildningsnivån verkar dock ha mindre betydelse ju längre ner i åldrarna vi kommer. I den äldre generationen är utbildningsnivån den avgörande faktorn för om man använder Internet eller ej, men bland de yngre verkar utbildningsnivån ej spela någon större roll.⁹⁶ Internetanvändning är bland de yngre lika vanligt oberoende av utbildningsnivå. Antagligen har detta att göra med den utbredda användningen av datorer och Internet i grundskolan.

För de yrkesverksamma grupperna går oftast utbildningsnivå och inkomst hand i hand och här ser vi att andelen som har tillgång till och använder Internet i stort sett följer inkomst och utbildning. 90 % av de högutbildade med goda inkomster har tillgång till Internet medan motsvarande siffror för lågutbildade med små inkomster ligger mellan 10-20 %. Det är viktigt att observera att de lågutbildade nästan helt domineras av de äldre och att således åldersvariabeln till en del ligger bakom de låga nivåer som de lägsta grupperna visar upp.⁹⁷

---

⁹² Aspden & Katz, *Motivations for and barriers to Internet usage: results of a national public opinion survey* och U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*

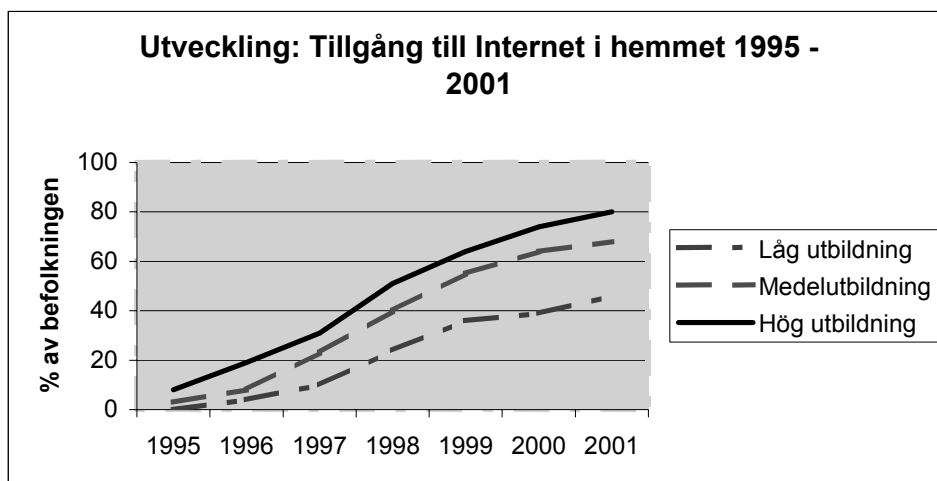
⁹³ U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*

⁹⁴ SCB, via SIKÅ 2003

⁹⁵ Se t.ex. SIKÅ Rapport 2000:8

⁹⁶ se t.ex. World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*

⁹⁷ Ibid

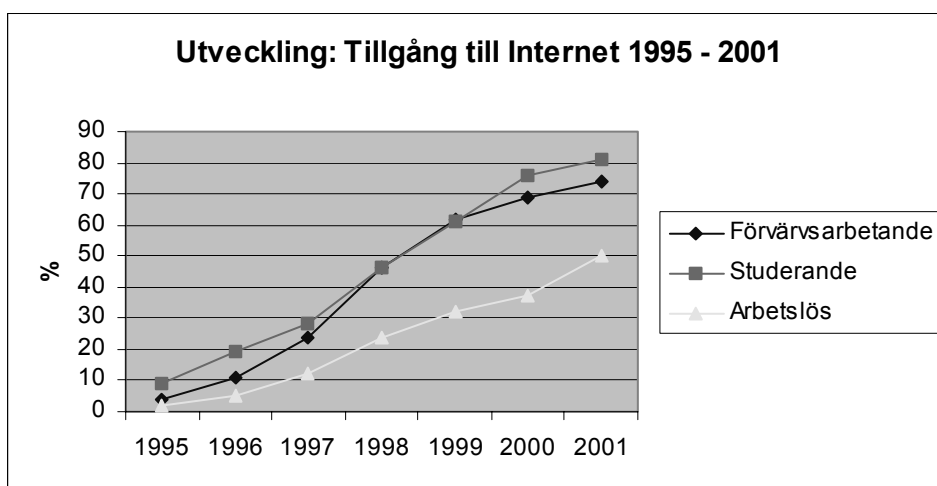
Källa: Riks-SOM via SOM 32

Yrke

När det gäller att uppskatta huruvida det föreligger skillnader mellan olika yrkesgrupper kan det vara lätt glömma bort de som inte utövar ett yrke, d.v.s. de som är arbetslösa. Det flesta undersökningar som görs tillfrågar ej heller denna variabel utan man ser till vilken yrkestillhörighet man har oavsett om man är verksam eller ej.

Arbetande – arbetslös: Hur ser klyftan ut?

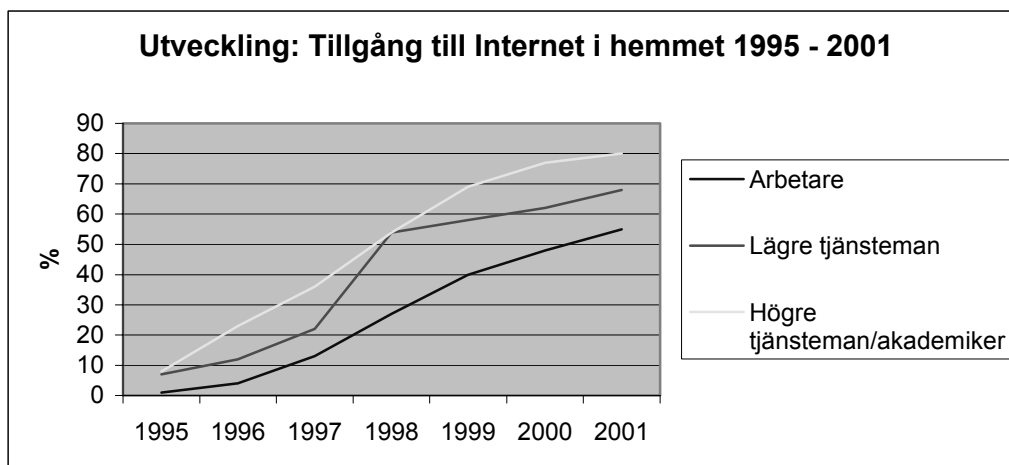
I USA visar statistiken att Internetanvändandet visserligen har ökat sedan 1997 både bland de arbetande och de arbetslösa, men att de yrkesverksamma i större utsträckning använder Internet. År 2001 nyttjade 65 % av den arbetande delen av befolkningen Internet medan endast 37 % av de arbetslösa använde Internet. Av alla de svar de fått in angavs kostnaden vara det största hindret för de arbetslösa.⁹⁸ I Sverige ser förhållandet likadant ut även om vi använder Internet i större utsträckning än i USA.

Källa: SOM-rapport 32

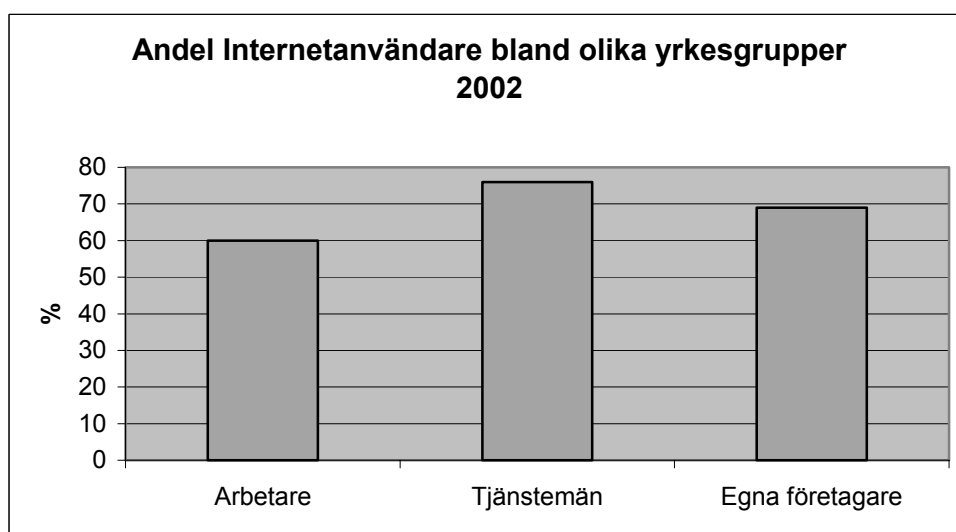
⁹⁸ U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*

För olika yrkesgrupper ser klyftan ut enligt nedan.

Källa: SOM 32

World Internet Institute har gjort en liknande undersökning för år 2002. Undersökningen visar att till antalet så är arbetarna den största gruppen av Internetanvändare med 51 %. De flesta Internetanvändare är alltså arbetare trots att Internet inledningsvis var mest använt av högutbildade akademiker. Ser man till andelen i varje yrkesgrupp så är fortfarande andelen störst bland tjänstemän.

Källa: World Internet Institute

Inkomst – yrke - utbildning

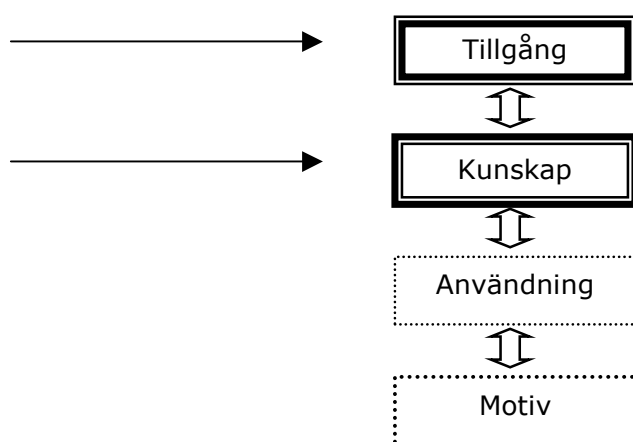
Hinder

Det är inte helt enkelt att se vilka hinder de ovan nämnda grupperna står inför. Om vi tar de arbetslösa så måste vi först och främst vara tydliga med om vi talar om korttidsarbetslösa, där problemet förmodligen inte är så stort, eller om vi talar om långtidsarbetslösa där problemet är beroende av hur pass lång tid man varit arbetslös och av vilka anledningar man är arbetslös. Om man är långtidsarbetslös på grund av ålder eller funktionshinder eller på grund av språkkunskaper så faller dessa hinder under dessa kategorier (se övrigt i rapporten). Har man aldrig varit i arbete så saknar man den naturliga introduktionen till informationstekniken som de arbetande får. Viss introduktion till tekniken ges dock av Arbetsförmedlingen. Men man

missar förmånen att hyrköpa en dator av arbetsgivare. Man räknade år 2000 med att ungefär var femte dator i hemmen var köpt med ekonomiskt stöd från arbetsgivaren.⁹⁹

Ett annat problem blir förstås en mer ansträngande ekonomisk situation och då är hindret framför allt av ekonomisk karaktär. Har man inte råd att införskaffa dator eller råd med de telefonräkningar det innebär att vara uppkopplad så kommer man att hamna efter i informationssamhället. Hindret kan alltså bestå både i kunskap och tillgång.

Hinder för de med låg utbildning hör antagligen ihop med att de har lägre inkomst och att de oftare återfinns i yrkeskategorin ”arbetare”, där Internet-tillgången är något lägre (se diagram ovan). Ännu en viktig faktor är att den äldre generationen står för den största andelen av lågutbildade och därför sammanfaller åldersvariabeln med låg utbildning.¹⁰⁰

Hinder 1: Kostnad för införskaffande av dator och kostnad för att vara uppkopplad mot Internet (löpande kostnader)

De amerikanska undersökningarna¹⁰¹ visar att kostnaden för att ha Internetuppkoppling i högre grad påverkar hushåll med låg inkomst än de med hög. Amerikaner med låg inkomst ansåg oftare än de med hög att kostnaden för att införskaffa Internet var ett hinder. De hushåll som har slutat använda Internet hemma uppgav oftast kostnaden som den främsta orsaken.

När kvinnorna i Sverige tillfrågades¹⁰² uppger de att kostnaden kan vara ett hinder. De nämner både inköpspris (hårdvara) och kostnaden för att vara uppkopplad. Ofta är det situationen som en ensamstående förälder som avses. ”Det finns föräldrar som knappt har råd att köpa en pc, ej heller hålla på att ständigt uppgradera. ADSL är på tok för dyrt för ett vanligt låginkomsthushåll.”, ”... det tar lång tid att koppla upp sig och dessutom blir man nerkopplad flera gånger under tiden man är uppkopplad. (uppkopplingsavgift är ju mycket högre än minutavgift så att tvingas koppla upp sig var tionde/femttonde minut måste ju vara lönsamt för operatören..)”, ”ADSL är på tok för dyrt för ett vanligt låginkomsthushåll. I ett 24-timmarssamhälle håller inte detta, framförallt inte för funktionshindrade och med den kommunikations/tekniknivå som finns tillgänglig.”¹⁰³

⁹⁹ SIKA Rapport 2000:8

¹⁰⁰ World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*

¹⁰¹ Aspden & Katz, *Motivations for and barriers to Internet usage: results of a national public opinion survey* och U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*

¹⁰² IT-kommissionen, *Om kvinnors användning av Internet*.

¹⁰³ Ibid

Hinder 2: Introduktion till Internet saknas

Som tidigare nämnts är det största problemet i detta fall avsaknaden av den naturliga introduktion till IT som de yrkesverksamma får.

Förslag på åtgärder

Hinder 1: Kostnad för införskaffande av dator och kostnad för att vara uppkopplad mot Internet (löpande kostnader)

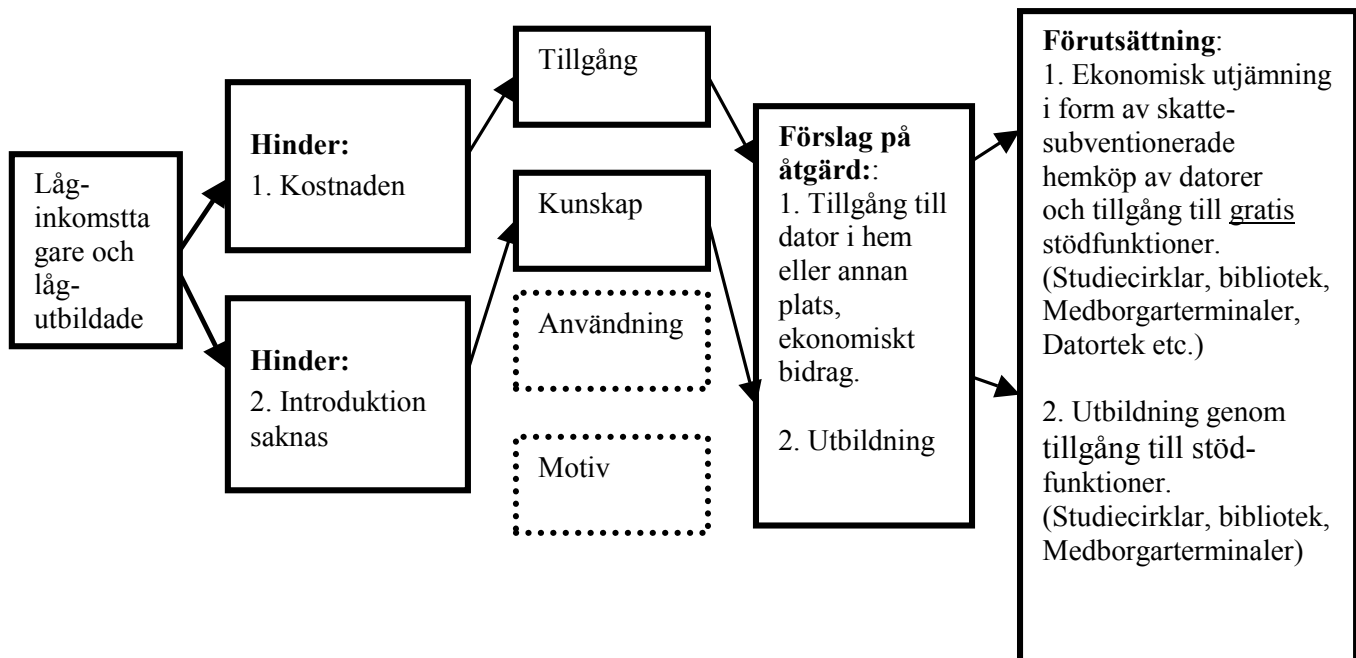
Även om inkomst inte är den viktigaste frågan finns en del grupper för vilka kostanden för dator och Internetuppkoppling kan vara avgörande. Det finns därför anledning att fundera på om man genom att på något sätt subventionera dator- och Internetkostnader för de fattigaste i samhället, speciellt de som inte får sådana möjligheter via en anställning. Här är ju frågan vilken urvalsprincip man ska välja. Generella åtgärder som skattelättnader gynnar ju även människor som skulle ha råd i alla fall. En möjlighet med bättre träffsäkerhet skulle kunna vara att tillgång till dator och Internetuppkoppling skulle kunna ingå i socialbidragsnormen, så som är Socialstyrelsens rekommenderade norm i fallet med TV.

I Regeringens proposition, *Lag om elektronisk kommunikation, m.m.*¹⁰⁴ skriver man även om vikten av överkomliga priser när det gäller slutanvändarnas tjänster.

Hinder 2: Introduktion till Internet saknas

Så som var fallet hos de äldre kan introduktionen till Internet kan ordnas via bibliotek, studiecirkel och medborgarterminaler. Den mest naturliga introduktionen är annars den hjälp som erbjuds via olika kurser som anordnas av arbetsförmedlingar och datortek.

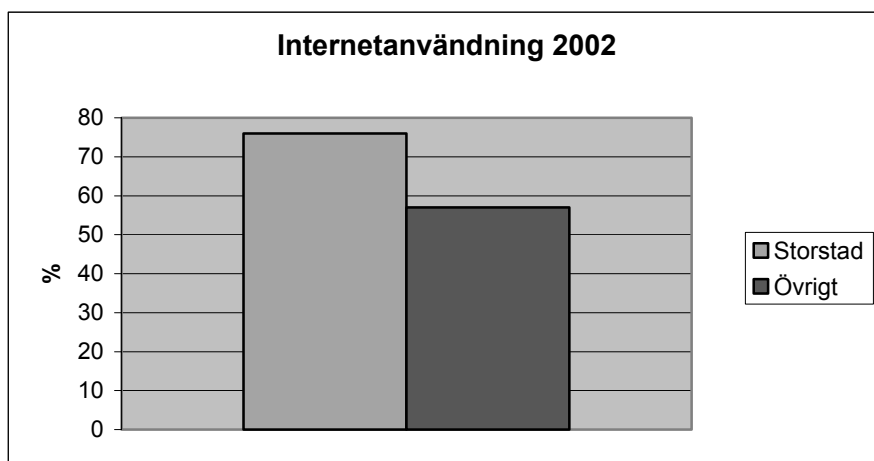
Sammanfattning: hinder och möjliga åtgärder

¹⁰⁴ Prop.2002/03:110

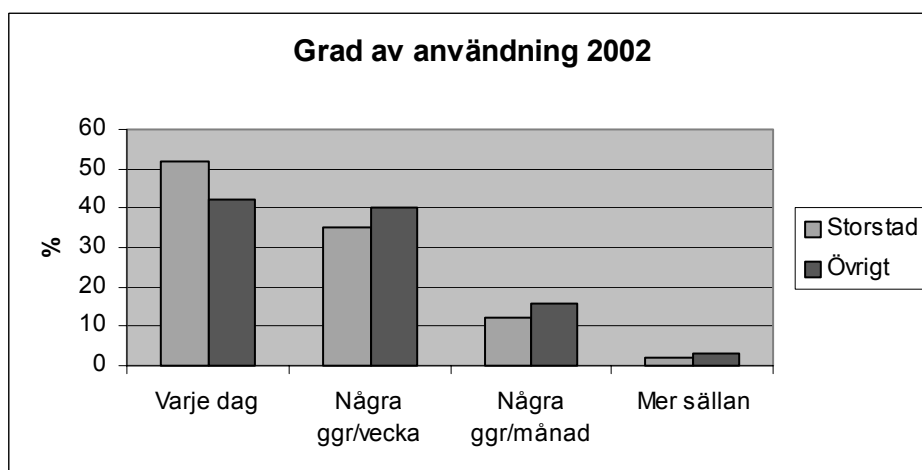
Stad och glesbygd

Tillgången till och användandet av Internet är generellt högre i våra storstäder och andra större städer än i glesbygden. Tillgången är som högst i större tätorter, dvs. Stockholm, Göteborg och Malmö, därefter följer andra större städer för att sedan minska vartefter befolkningstätheten avtar.¹⁰⁵

Källa: SIKA 2003

Samma mönster syns om man tittar på enskilda tjänster. Under år 2001 använde t.ex. 36 % av storstadsborna Internetbank någon gång per månad medan motsvarande siffra för de som ej bor i tätort var 18 %¹⁰⁶

Källa: SIKA 2003

När vi talar om storstädernas försprång får vi dock inte glömma att storstäderna är hårt segregerade, d.v.s. det som är sant på Östermalm är inte sant i Rinkeby.

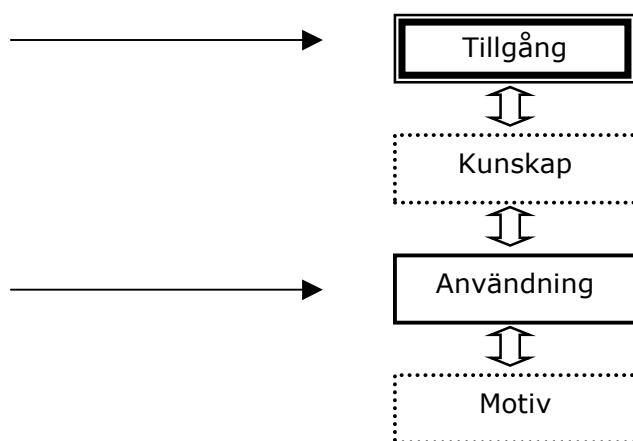
Hinder

Ser man på skillnader i Sverige gällande överföringskapacitet finner man förhållanden även här är olika beroende på var i landet man bor. År 2002 hade c:a 30 % av befolkningen tillgång

¹⁰⁵ SIKA Rapport 2000:8

¹⁰⁶ Svenska Bankföreningen 2002, via SIKA 2003

till Internet via en accessteknik med högre överföringshastighet. Denna andel var betydligt högre i storstadsområdena än i övriga landet: 48 % jämfört med 27 %.¹⁰⁷ Post- och Telestyrelsen har bedömt att målet om geografisk tillgång till IT-infrastruktur i alla delar av Sverige ännu inte är uppfyllt.¹⁰⁸ Det finns tydliga regionala skillnader i tillgängligheten till IT-infrastruktur med hög överföringskapacitet där områden med glesare bebyggelse har sämre tillgänglighet än större städer. Marknadens intresse att bygga ut IT-infrastrukturen och att erbjuda abonnemang är högre i större städer än i kommungrupperna industrikommuner och landsbygdskommuner. Detta blir inte mindre problematiskt av att myndigheternas övergång till elektroniska tjänster åtföljs av en motsvarande minskning i service ”över disk”, vilket framför allt medför sämre tillgång till kontor i glesbygden. Både marknadens och myndigheternas drivkrafter verkar alltså i samma riktning, till nackdel för den som bor i glesbygd.

Förslag på åtgärder

Lösningen för en högre tillgänglighet vad gäller IT-infrastruktur i olika delar av landet. För att komma förbi problemet med den lägre användningen utanför storstadsområdena krävs samma tillgång till bredband (motsvarande) som i städerna. Att detta skulle förbättra situationen pekar bland annat en amerikansk studie¹⁰⁹ på, enligt vilken man i USA har kommit en bra bit på väg emot att överbrygga klyftan mellan olika regioner på detta sätt. Mellan 1998 och 2001 har andelen som inte bor i tätort (rural areas) kraftigt ökat sin Internetanvändning och närmar sig det nationella genomsnittet 53 % jämfört med snittet på 54 %. I rapporten tillskrivs denna ökning den ökade utbyggnaden av bredband då de ser en korrelation mellan införandet av bredband (eller liknande) inom olika orter och den ökade Internetanvändningen.

Ett problem i sammanhanget, som lyfts fram bland annat i en statlig utredning¹¹⁰ är att det i storstadsregionerna finns marknadskrafter som driver utvecklingen framåt och att det i områden med lägre befolkning och färre arbeten ligger mer på de offentliga aktörernas bord att se till att detta sker. Man redovisar åsikter från olika hearings med lokala aktörer och de efterfrågar en nationell strategi för en snabbare utveckling av IT-utbyggnaden där målsättningen för Sverige ska vara att samtliga hushåll och företag har en väl utbyggd infrastruktur, med bredband, och där kostnaderna för nyttjandet ska vara densamma i hela landet. Detta är ett gammalt problem som ännu inte fått någon fullständig lösning. Frågan förtjänar dock att lyftas fram igen – bredband ger nämligen effekt. Inte bara för

¹⁰⁷ SIKA 2003

¹⁰⁸ PTS, *IT-infrastrukturen i Sverige*, 2002

¹⁰⁹ U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*

¹¹⁰ IT-kommissionen, *IT och regional utveckling*

glesbygdsboende i allmänhet utan också för funktionshindrade, eftersom tjänster speciellt mot dem i högre grad kräver resurskrävande ljud, bild och video.

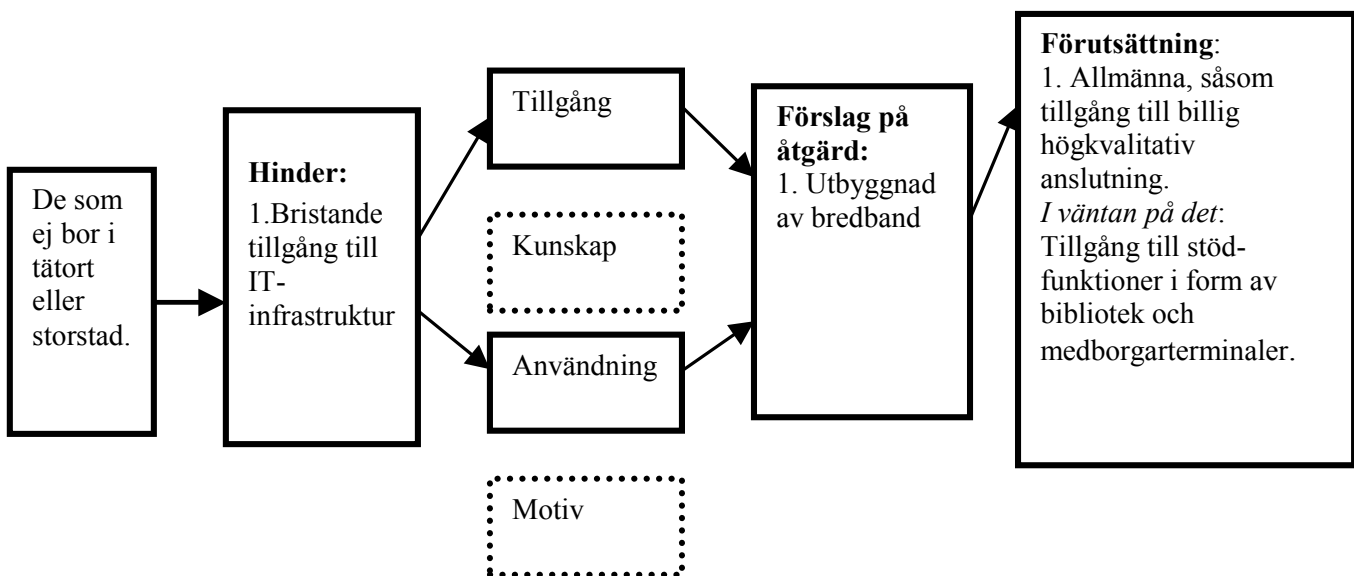
Post och telestyrelsen¹¹¹ har kommit fram till samma typ av lösning och menar att en viktig uppgift för staten är att öka tillgängligheten till IT-infrastruktur med hög överföringskapacitet för hushåll och företag i alla delar av Sverige inom de närmaste åren. De menar att detta uppnås genom en utbyggnad av marknaden, ekonomiskt stöd för kommuner dels för upprättande av IT-infrastrukturprogram och dels för utbyggnad där marknaden inte förväntas bygga. De menar att man även måste stärka entreprenörskapet och öka IT-kompetensen i företagen.

SIKA nämner i sin rapport¹¹² att förutsättningarna för att en utveckling av infrastrukturen ska ske är drivkrafterna framför allt *positiva värderingar och attityder till IKT, pris på utrustning och tjänster, förmåga att använda tekniken, tillgång till infrastruktur* och inkomstnivå och inkomstfördelning.

Försöksverksamheten med medborgarterminaler har också ökat tillgängligheten för dem som bor i glesbygd. Nu har försöksverksamheten gått mot sitt slut och projektet går en osäker framtid till mötes. Med tanke på de positiva utvärderingsresultaten och att detta faktiskt är ett konkret sätt att överbygga digitala klyftor vore det synd om denna verksamhet ej fick fortsätta och utvecklas. Då terminalerna framför allt varit utplacerade i glesbygd och invandrartäta förorter berör detta projekt åtminstone två av de medborgargrupper som nämns i denna rapport: de som ej bor i storstad och invandrare. Även den äldre generationen har haft nytta av denna verksamhet.

En annan viktig åtgärd är att se närmare på skillnader inte bara mellan storstad och glesbygd utan också se till olika typer av bostadsområden. I de undersökningar som denna rapport bygger på finns ej denna indelning.

Sammanfattning: hinder, lösningar och åtgärder

¹¹¹ PTS, *IT-infrastrukturen i Sverige*, 2002

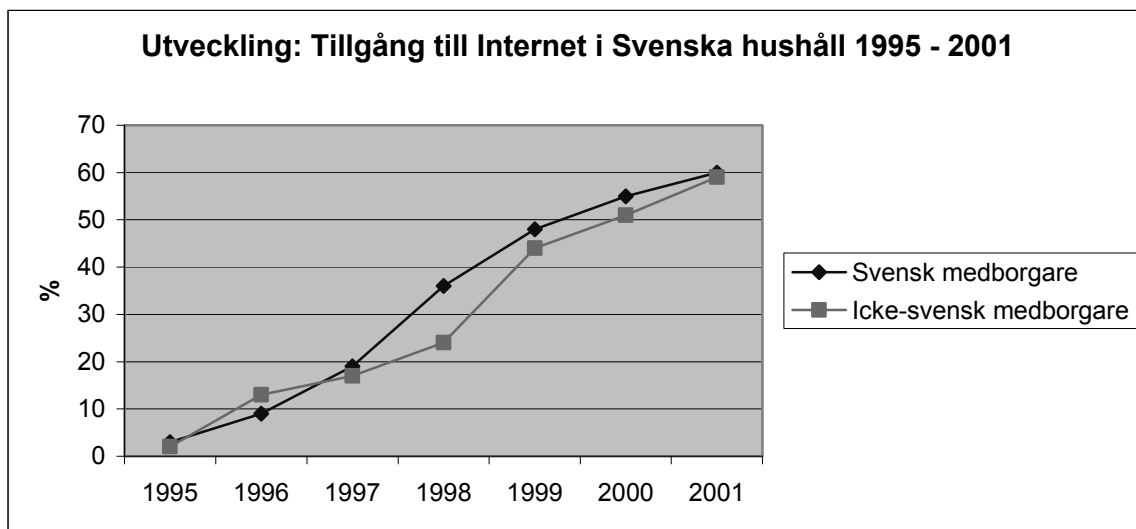
¹¹² SIKA, 2000

Etnicitet – Invandrare

Sverige är ett mångkulturellt samhälle och var tionde svensk är född utomlands. Räkna man in de som har minst en invandrad förälder är andelen av befolkningen en femtedel.¹¹³ Förutom de självklara möjligheter som Internet för med sig finns det en aspekt som kan vara särskilt intressant med tanke på integrationsfrågor. Detta har att göra med det faktum att man i USA uppmärksammat att Internet kan motverka rasism genom att Internet möjliggör förutsättningslösa kontakter då ditt ursprung kan vara anonymt.¹¹⁴

Den statistik som finns över invandrargrupper och Internet är mycket begränsad. I vissa fall har man dock tittat på skillnader mellan svenska medborgare och icke-svenska medborgare och då har man funnit marginella skillnader.¹¹⁵ Medborgarskap verkar emellertid ha liten betydelse för tillgången till Internet. Andra har tittat på skillnader mellan invandrare och infödda svenskar och här säger man sig inte heller finna några anmärkningsvärda skillnader.¹¹⁶

Hur ser klyftan ut?

Källa: SOM-rapport 32

Problemet med denna typ av undersökningar är att man ser invandrare eller icke-svenska medborgare som en homogen grupp. Frågan är hur man klassificerat invandrare? Tyskar, norrmän och danskar kan vara icke-svenska medborgare och invandrarna kan vara från så vitt skilda kulturer som England, Somalia eller Irak. Undersökningar i USA¹¹⁷ visar att klyftorna ser mycket olika ut för olika invandrargrupper. Vita och asiatiska amerikaner har en betydligt högre Internetanvändning än svarta och latinamerikanska amerikaner:

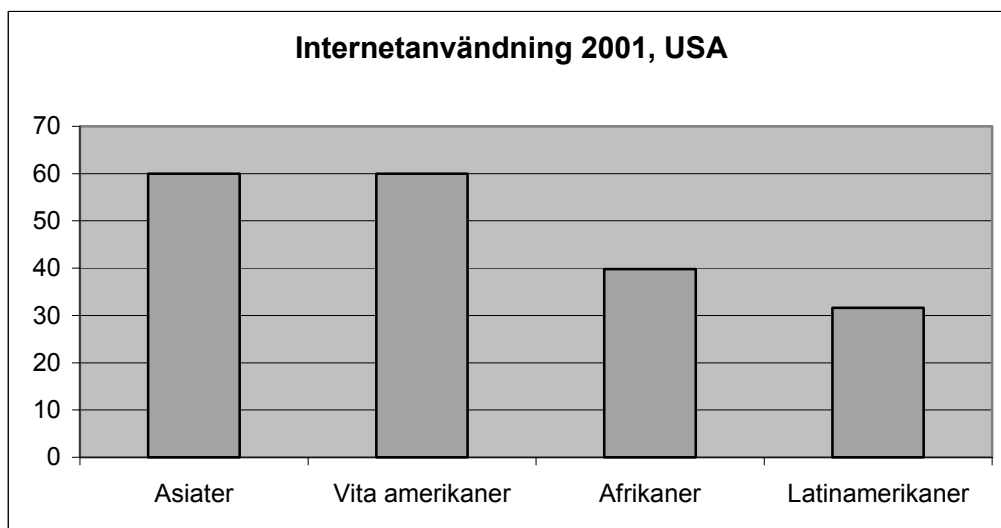
¹¹³ Westholm, *Makt och Invandrarskap* och SCB:s befolkningsstatistik

¹¹⁴ Kang, *Cyber-race* och Jenkins, *Cyberspace and race*

¹¹⁵ se t.ex. SOM-rapport 32

¹¹⁶ Teldok, *Internetanvändningen i Sveriges befolkning*

¹¹⁷ Aspden & Katz, *Motivations for and barriers to Internet usage: results of a national public opinion survey*
U.S. Department of Commerce, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*,
U.S. Department of Commerce, *Falling Through the Net: Toward Digital Inclusion*

*Källa: U.S. Department of Commerce, A Nation Online:
How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*

Förslag på åtgärder

Med anledning av det bristfälliga underlaget i Sverige så identifieras inget särskilt hinder för dessa grupper. Däremot gäller med största sannolikhet samma faktorer för dem som för övriga grupper, d v s att utbildning, inkomst etc. har betydelse. Utöver dessa generella faktorer kan det vara intressant att göra en utredning i Sverige där man ställer tillgång till, kunskap om och användning av Internet i relation till vilken specifik invandrargrupp man talar om. På detta sätt kan man komma att uppmärksamma om skillnader mellan olika nationaliteter föreligger – t.ex. kulturella skillnader som försvårar kvinnligt deltagande - och med denna kunskap som grund ge ett mer riktat stöd. Bland bibliotekets datoranvändare är invandrare, och mest då utomeuropeiska invandrare starkt överrepresenterade. Dessa besökare använder biblioteken och dess datorer för nyheter, kontakt med hemlandet och släkt och vänner över hela världen, svenska myndigheter och studier. De flesta är så nya i Sverige och/eller har så dålig ekonomi att ett eget datorinnehav är fjärran. Störst svårighet att använda Internet ”på svenska” har de som för sitt eget språk inte nyttjar det latinska alfabetet. En viktig åtgärd är därför att se till att man på publika datorer kan ladda ner språkstöd för att kunna surfa även på icke-latinska skriftspråk.

Ett gott exempel, som förvisso inte berör Internet, är den integrationspolitiska maktutredningen¹¹⁸ man påbörjat i Uppsala. Utredningen leds av Anders Westholm och beräknas vara klar december 2004. Han skriver just om vikten av ett ökat faktaunderlag och av att inte utreda invandrare som en homogen grupp. ”Forskningsobjektet är också i vissa avseenden osedvanligt föränderligt och heterogent. Beteckningen invandrare klistras idag på personer som kommit till Sverige vid vitt skilda tidpunkter, av vitt skilda skäl och från vitt skilda länder, kulturer och politiska förhållanden.”

Ett annat gott exempel för att öka tillgängligheten i invandratäta förorter (om detta nu är ett problem?) har projektet med medborgarterminaler varit (se även under rubriken ”ålder”). Försöken har i stor utsträckning bedrivits i storstädernas förortsområden, och där med fokus på invandratäta områden. De flesta terminalerna finns på medborgarkontor och bibliotek och invandrare utnyttjar biblioteken i större utsträckning än genomsnittet.¹¹⁹

¹¹⁸ Westholm, *Makt och Invandrarskap. Nödvändiga frågor om jämlikhet*

¹¹⁹ IT-kommissionen, *IT och äldre*, 2002

Språk

När det gäller invandrare och olika etniska grupper kan språket i många fall vara en begränsning för att använda Internet. Forskningsgruppen för samhälls- och informationsstudier, FSI, menar att invandrare sällan kommer åt den information som finns tillgänglig på Internet och att detta främst är ett språkproblem. Detta på grund av att de flesta hemsidor endast är skrivna på svenska.¹²⁰

Riksdagen har fattat beslut om att underlätta alla människors rätt till information. I en kartläggning som riksdagen genomförde 2002¹²¹ skriver man bl.a. att etnisk och kulturell bakgrund inte ska hindra människor från att ta del av myndigheters material. Man har konstaterat att språket som används i riksdagstrycket är komplicerat och representanter för olika etniska minoriteter i Sverige (t.ex. romer, samer och svenskfinländare) efterfrågar ett mer lättförståeligt språk. När andra språk förekommer på myndighetssidor så är det ofta bara korta introduktionstexter, det handlar inte om reell flerspråkighet. En lösning vore att ha e-postservice på andra språk, d.v.s. att man kan skriva och få svar på sitt eget språk.

I en utredning om det föreligger digitala klyftor mellan olika invandrargrupper bör man även inkludera nationella minoriteter.

En annan aspekt som bör nämnas i detta sammanhang är vikten av ett skriftspråk för att kunna använda sig av Internet. Mediet i sig kräver en återgång till en skriftkultur som vi alltmer lämnar. Särskilt viktigt blir detta i invandrarundervisning, t.ex. SFI, där vi annars riskerar att ytterligare lägga hinder för en redan utsatt grupp. Enligt Köster-Bergman har den så kallade svenska II - undervisningen för invandrare halverats sedan 1980-talet. Undersökningar visar att svenskarna läser och skriver bra i förhållande till andra länder, men frågan är om det är tillräckligt bra för de ökande krav på läs- och skrivkunighet som Internet kräver. Särskilt då med tanke på att arbetsuppgifter och myndighetskontakter i samhället förändras och läggs ut mer på nätet.¹²²

Sammanfattning åtgärd

Eftersom underlaget för att uttala sig om denna grupp är litet bör den mest prioriterade åtgärden vara att genomföra en mer omfattande undersökning i Sverige där man använder variabler som tidigare nationalitet, antal år i Sverige, religion etc. Även svenska minoritetsgrupper bör inkluderas i denna typ av undersökning. En annan åtgärd är att aktivt arbeta för att offentliga webbplatser publiceras på olika språk och på lättläst svenska. Ännu en åtgärd är att kartlägga vilken betydelse Internet kan ha för invandrade kvinnor med olika kulturell bakgrund, samt att undersöka vilka nätverk som finns och ge dessa ekonomiska stöd.

Vad använder man Internet till?

Vad använder då svenska folket Internet till? Det råder stor samstämmighet bland flertalet av undersökningarna¹²³ att de dominerande aktiviteterna är informationssökning, e-postande, bankärenden och att läsa tidningen. De skillnader i användning mellan olika grupper som

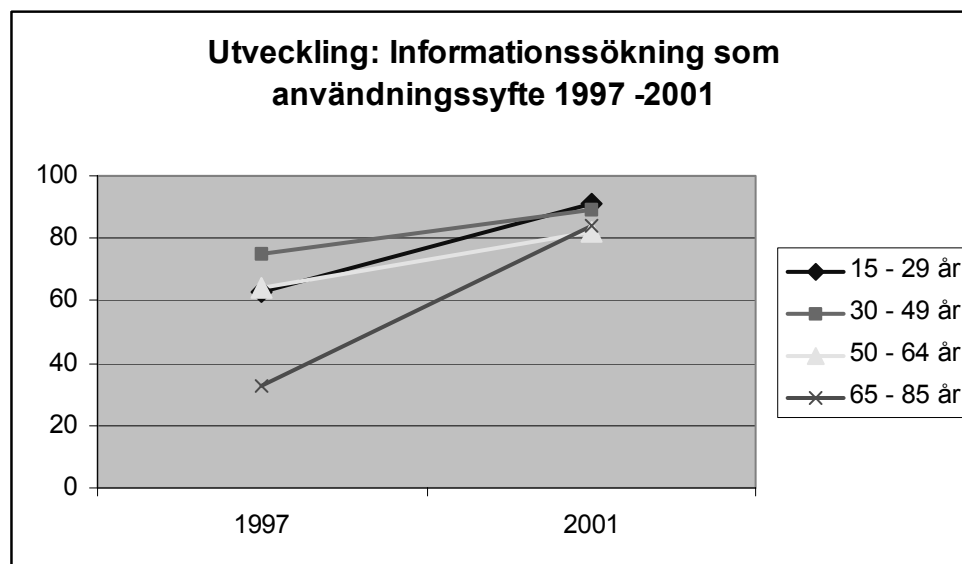
¹²⁰ Forskningsgruppen FSI, *IT-klyftor och invandrare*, 1999

¹²¹ Sveriges Riksdag, *Hur tillgänglig är riksdagens information? En kartläggning av önskemål från människor med särskilda behov*, 2002

¹²² Köster-Bergman, *Sverige läser bäst i världen - men ...*

¹²³ Se t.ex. World Internet Institute, *Svenskarna och Internet*, World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*, IT-kommissionen, *Vem använder Internet och till vad?* Och SOM-rapport nr 32, *Demokratitrender*

framkommer i undersökningarna har framför allt att göra med hur länge man har använt sig av Internet - ju längre tid de olika grupperna haft tillgång till Internet desto större likriktning i vad man använder mediet till. Skillnader i användningssyften finns fortfarande mellan olika grupper men de kan, som sagt, oftast härledas till hur många år den avsedda gruppen haft tillgång till Internet. Ett exempel där vi ser till åldersvariabeln:

Källa: SOM-rapport 32

Enligt World Internet Institute¹²⁴ så föreligger det en skillnad mellan män och kvinnor vad gäller utförandet av bankärenden på Internet. Bankärenden rangordnas som etta på aktivitetslistan för männen år 2002 och hos kvinnorna kommer denna aktivitet först på tredje plats. Anledningen att just denna skillnad nämns här är för att det är ytterligare ett exempel på hur svårt det är att särskilja vilka skillnader som är kopplade till tekniken och vilka som har med andra faktorer att göra. I de flesta andra avseenden användes Internet till samma aktiviteter av männen och kvinnor, men just här skiljer det sig alltså åt. Frågan är då om det inte snarare har med traditionella könsroller att göra, vem betalade räkningarna innan Internet fanns?, än med någon form av digital klyfta.

Internetanvändning för demokrati

Ur ett demokratiperspektiv så blir det extra intressant att titta på användningen av myndigheters och förvaltningars webbplatser eftersom dessa ska tillgängliggöra information och möjliggöra demokratiska processer. Vi kan snabbt konstatera att när det gäller användningsområden så finns dessa funktioner sällan, om ens någonsin, med i medborgarnas ”10- i – topplista”. Undersökningarna¹²⁵ visar att man framför allt använder Internet för att effektivisera vardagen och inte för att förändra världen. Inget i dessa undersökningar visar att de svenska medborgarna blivit mer politiskt aktiva eller engagerade sedan Internet blev en del av deras vardag. Det råder delade meningar kring huruvida det är de kommunala webbplatserna, de politiska partiernas eller regeringens webbplatser som oftast (eller minst sällan) besöks, men då frekvensen ändå är så pass låg så kan man nöja sig med att konstatera just detta. En viktig fråga som ofta ställs i dessa undersökningar är dock huruvida den bristande politiska aktiviteten är beroende av ett bristande intresse från medborgarna eller om

¹²⁴ *Svenskarna och Internet 2002*

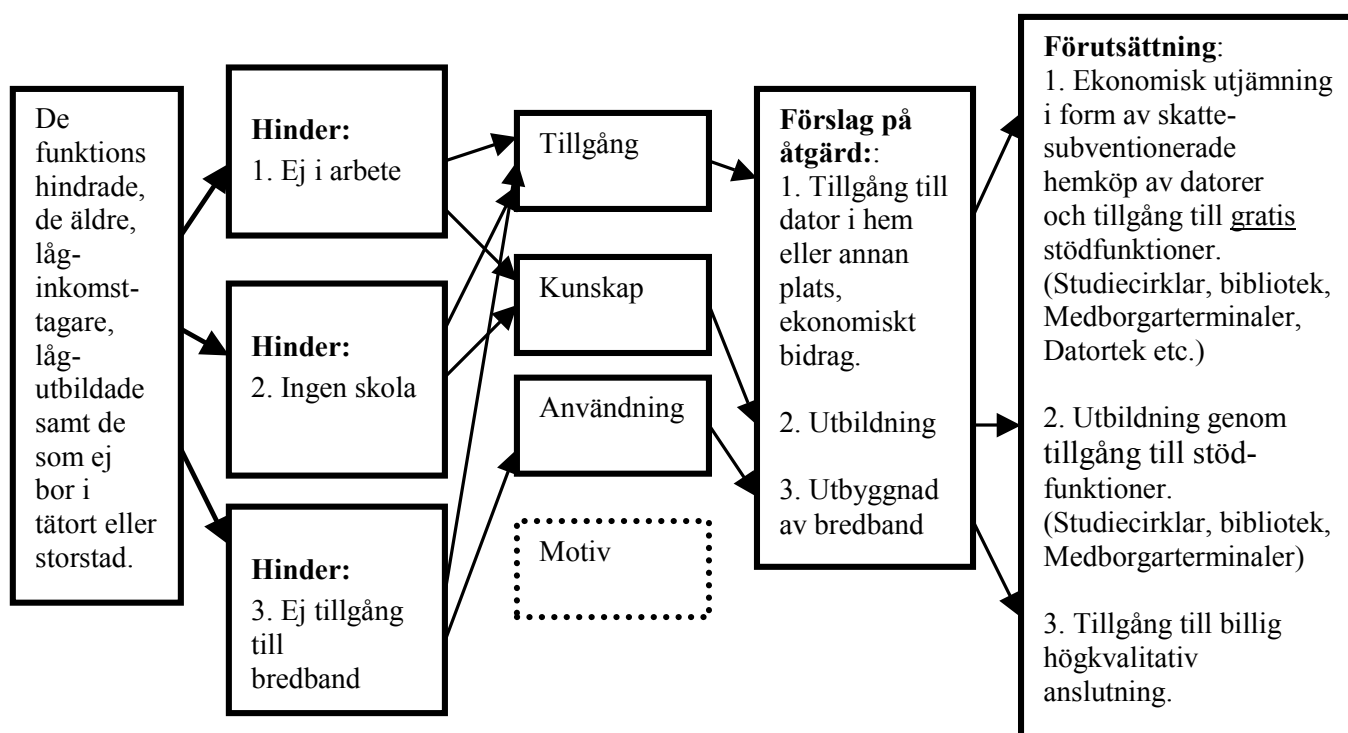
¹²⁵ Se t.ex. World Internet Institute, *Svenskarna och Internet*, World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*, IT-kommissionen, *Vem använder Internet och till vad?* Och SOM-rapport nr 32, *Demokratitrender*

det är bristande funktionalitet och aktualitet av de webbsidor som erbjuds. Det kan också vara som så att de demokratiska diskussionerna, med Internets hjälp, har tagit sig en annan form än de traditionella myndighetskanalerna. Mätningar av medborgarnas demokratiska intresse görs på kommunala webbplatser medan diskussionerna kanske förs i de andra fristående, snabbt uppväxande, nätverk som man allt oftare stöter på, t.ex. MoveOn.org och Sobernet.nu.

Slutsats

Avslutningsvis kan vi konstatera att arbete, skola och bredbandstillgång är de viktigaste faktorerna för tillgång till, kunskap om och användande av Internet. Dessa faktorer är gemensamma för samtliga grupper. Av denna anledning bör man kompensera de grupper som inte finns i arbete eller skola. Kompensationen kan bestå i utjämnande av ekonomiska förutsättningar, tekniska förutsättningar eller kunskapsmässiga förutsättningar. När vi talar om skolans och arbetets betydelse är det viktigt att man ser kunskapen om Internet som kontinuerlig process och att man inte lär sig Internet en gång för alla. Verktygen för Internetanvändningen kommer att utvecklas och fortsatt förkovran kommer att behövas. Av detta skäl är det viktigt att man inte upphör med dator- och Internetutbildningar på arbetsplatsen eller att projekt som ITIS (IT i Skolan) inte läggs ner.

Sammanfattning av de största hindren och möjliga åtgärder

Andra åtgärder som nämnts i denna rapport har varit en bättre design av webbplatser. Att tillämpa designriktlinjer enligt t.ex. WAI:s rekommendationer skulle tydligt förbättra interaktionen med Internet för de funktionshindrade, de äldre och kvinnorna. För att förbättra Internettillgången för kvinnorna kan man även se att ett utjämnande av traditionella könsroller behövs. Ytterligare undersökningar vad gäller olika invandrargrupper och bostadsområden vore också önskvärt.

Internets roll som ett politiskt redskap verkar vid en första anblick vara kraftigt överdriven. Mätningar bland befolkningen visar att ungefär 2/3¹²⁶ av Internetanvändarna aldrig besökt en kommunal eller statlig webbsida, men författaren vill dock framföra en viss tveksamhet kring vad man egentligen har mätt. Den politiska aktiviteten som sådan kan mycket väl ha ökat, framför allt i de nätverk av intresseorganisationer som växt fram på Internet, bara inte i den form som politiker och myndigheter hade tänkt sig.

---

¹²⁶ Se t.ex World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*

Källförteckning

Americans with Disabilities Acts, webbplats, <http://www.ada.gov>

Andersson M, Berns T & Schömer A, *Bättre webbplatser för personer med funktionsnedsättning - Kartläggning, utvärdering och användartester för bättre utformning av webbplatser för personer med funktionsnedsättning*, Hjälpmedelsinstitutet 2001.

Aspden, P, Katz, J, 1997, *Motivations for and barriers to Internet usage: results of a national public opinion survey*, MCB University Press, Volume 7, Number 3, ISSN 1066-2243

Becker HJ, *Who's wired and who's not: Children's access to and use of computer technology*, Future Of Children; 10 (2): 44-75 FAL-WIN 2000.

Bimber B, *Measuring the gender gap on the Internet*, Social Science Quarterly, 81 (3): 868-876 SEP 2000

Clyde A, *Bobby Approves--Web Accessibility For The Print Disabled*, Teacher Librarian, April 2001.

Europeiska Unionen, webbplats, <http://europa.eu.int>

Forskningsgruppen FSI, *IT-klyftor och invandrare*, 1999. Artikel nedladdad från www.aftonbladet.se 2003-05-08

Gaines C & King T, *Achieving Technological Equity and Equal Access to the Learning Tools of the 21st Century*, 1996, The Journal.

Gaujean-La Mar N, *New Jersey's Solution to the Digital Divide*, 2001, The Journal.

Grimaldi C & Goette T, *The Internet and the independence of individuals with disabilities*, Internet Research, 1999; Vol 9, issue 4, 272-280, ISSN: 10662243

Hargittai E, *Second-Level Digital Divide: Mapping Differences in People's Online Skills*, ArXiv, TPRC 2001

Hartviksen G and Akselsen S, *MICTS: Municipal ICT Schools – A Means for Bridging the Digital Divide Between Rural and Urban Communities*, Education and Information Technologies 7:2, 93–109, 2002.

Hendrix C, *Computer use among elderly people*, Computers in Nursing, 18 (2): 62-68 MAR-APR 2000, IDS Number: 294QP, ISSN:0736-8593

Hjälpmedelinstitutet, webbplats, www.hi.se

IT i Skolan, webbplats, <http://www.itis.gov.se/>

IT-kommissionen, *IT och regional utveckling*, rapport 9/98, Statens offentliga utredningar 1998:79

IT-kommissionen, *IT och äldre*, rapport 2/2002, nedladdad från www.itkommissionen.se 2003-04-04

IT-kommissionen, *Om kvinnors användning av Internet eller 'När kvinnan äntligen har tid sitter mannen framför PC:n'*, 49/2002, nedladdad från www.itkommissionen.se 2003-04-04

IT-kommissionen, *Vem använder Internet och till vad?*, Rapport 1/2002, SOU 2002:24

Jenkins H, *Cyberspace and race*, Technology Review, 105 (2): 89, Cambridge, Apr 2002; ISSN: 1099274X

Kang J, *Cyber-race*, Harvard Law Review, 113 (5): 1130-1208 MAR 2000, IDS Number:294 AP ISSN:0017-811X

Kvasny L, *Minority Women Perceive IT as Way to Promised Land*, sammandrag från artikel *Triple Jeopardy: Race, Gender and Class Politics of Women in Technology*, 2003, Nedladdad från IST, School of Information Sciences and Technology <http://ist.psu.edu/news>

Köster-Bergman L, *Sverige läser bäst i världen - men ...*, Publicerad för Språka loss 2001, <http://www.fmls.nu/sprakaloss/> 2003-05-28

Lewis V & Klauber J, *Inaccessible Web design from the perspective of a blind librarian*, Library Hi Tech, 2002, 20 (2): 137-140, ISSN: 0737-8831.

Medborgartorget, webbplats, <http://www.medborgartorget.nu/>

Odess-Harnish K, Jackson-Sanborn E & Warren N, *Web site accessibility: a study of six genres*, Library Hi Tech, 20 (3) 2002: 308-317, ISSN 0737-8831.

Olsson T, *Mycket väsen om ingenting. Hur datorer och Internet undgår att formas till medborgarens tekniker*, doktorsavhandling i medie- och kommunikationsvetenskap, Uppsala Universitet, 2002.

Oravec, J, *Virtually accessible: empowering students to advocate for accessibility and support universal design*, 2002, Library Hi Tech, 20(4), s. 452 – 461.

Oscarsson, Henrik (red), *Demokratitrender*, SOM-rapport nr 32, Göteborg 2003, ISBN: 93-89673-03-6, ISSN: 0284-4788

Persson L (SCB), *Dator och Internet hemma hos personer med funktionsnedsättning*, HI, Tryck: Hjälpmedelsinstitutet, 2001, ISBN 91-88337-56-1.

Post- och telestyrelsen, *Bredband för funktionshindrade* Huvudrapport, Diarienummer 00-16571, 30 maj 2001 <http://www.pts.se/>

Post- och telestyrelsen, *IT-infrastrukturen i Sverige*, 2002, ISSN 1650-9862 <http://www.pts.se/>

Regeringens proposition, *Ett informationssamhälle för alla*, Prop.1999/2000:86
http://naring.regeringen.se/propositioner_mm/propositioner/pdf/it/p19992000_86a.pdf 2003-04-16

Regeringens proposition, *Lag om elektronisk kommunikation, m.m.*, Prop.2002/03:110.
Regeringens proposition, *Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikapp-politiken*, 1999/2000:79

SCB:s befolkningsstatistik www.scb.se

SCB, *IT i hem och företag - en statistisk beskrivning*. Statistiska centralbyrån. SCB-Tryck Örebro. 2001:01. Nedladdad från www.scb.se 2003-04-15

SCB, *Privatpersoners användning av datorer och Internet 2002*, nedladdat från www.scb.se 2003-04-15

SCB, *Ny publikation om det nordiska informationssamhället*, Pressmeddelande från SCB 2002-12-18, Nr 2002:336

SCB, *Tid för vardagsliv*, Levnadsförhållanden Rapport nr 99, 2003, Statistiska centralbyrån www.scb.se 2003-04-24

Section 508, webbplats, <http://www.section508.gov/index>

SeniorNet, webbplats, <http://www.seniornet.se/>

SIKA, *Fakta om informations och kommunikationsteknik i Sverige 2003*, nedladdat från <http://www.sika-institute.se/utgivning/utgivnet.html> 2003-04-15

SIKA, *Informations- och Kommunikationsteknik i Sverige - En lägesanalys 2000*, SIKA Rapport 2000:8

Statskontoret, webbplats, www.statskontoret.se

Sveriges Riksdag, *Hur tillgänglig är riksdagens information? En kartläggning av önskemål från människor med särskilda behov*, 2002.
<http://www.riksdagen.se/debatt/0102/dok/sarskildabehov.htm>

Teldok, *Internetanvändningen i Sveriges befolkning*, rapport 115, nedladdade från <http://www.teldok.org/index2.html> 2003-04-10

Thor L Å, *Att öka tillgängligheten till Internet för funktionshindrade*, rapport 2000-12-14, Hjälpmiddelsinstitutet, Larserics Digital Print AB, Sundbyberg, ISSN 1403-8633

Turner E, *The case for responsibility of the IT industry to promote equality for women in computing*, Science and Engineering Ethics, 7 (2): 247-260 APR 2001

U.S. Department of Commerce, 2002, *A Nation Online: How Americans Are Expanding Their Use of the Internet*, nedladdad från <http://www.ntia.doc.gov/ntiahome/dn/>

U.S. Department of Commerce, *Falling Through the Net: Toward Digital Inclusion*, A Report on Americans' Access to Technology Tools, National Telecommunications and Information Administration Economics and Statistics Administration, 2000.

Westholm Anders, *Makt och Invandrarskap. Nödvändiga frågor om jämlikhet*, Politologen – organ för statsvetenskapliga förbundet, 2002, s.17-24.

World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2000* och World Internet Institute, *Svenskarna och Internet 2002*, Nedladdad från <http://www.worldinternetinstitute.org/>

Worldpaper Online, webbplats, *ISI 2001 – Information Society Index Ranking*, www.worldpaper.com

World Wide Web Consortium (W3C), webbplats, <http://www.w3.org/WAI>

Yu H, *Web accessibility and the law: recommendations for implementation*, 2002, Library Hi Tech, 20(4), s. 406 – 419.

Zeldman J, *Design accessible sites*, MacWorld, San Francisco; Aug 2002, 19 (8): 86-89, ISSN: 07418647.

0101000101010111
00101010101010001010

011000101010101000
101100010101010100
010110001010101010
0010100010101011110
0101110101101010000
10101101010000101100
11010110101000010100
11010110101000011000
10101101010000101100
0101000101010111

REGERINGSKANSLIET

Justitiedepartementet

103 33 Stockholm